

AYLIK TARİH

Yıl: 4 Sayı : 44 Ekim 2026

**Kappadokia (Kapadokya)
Kısaca Bizans Tarihi
Eski İstanbul'da Cihayetler
Tarihte Antalya ve Alanya
Sultanhisar'ın AE-2 Denizaltısını Batırması
Fransız Milliyetçisi Jeanne d'Arc
Kiliseden Çevrilen Camiler-10
Hazret-i Cabir Camii**

Kappadokia (Kapadokya)

İçindekiler

Kappadokia (Kapadokya) 3
Sultanhisar'ın AE-2'yi Batırması 10
Kısaca Bizans Tarihi 16
Tarihte Antalya ve Alanya 24
Fransa Milliyetçisi Jeanne d'Arc 30
İstanbul'da Eski Cinayetler 36
Kiliseden Çevrilen Camiler-10 40
Hazret-i Cabir Camii 41

Renan Mengü

Anadolu'da klasik çağlarda Kappadokia olarak adlandırılan bölgenin, Pers idaresinden önceki sınırları kuzeyde Karadeniz (Pontus Euxenus), doğuda Fırat nehri (Euphrat), güneyde Toros dağları, batıda Tuz Gölü (Tatta Lacı) olarak belirlenir. Pers idaresinde ülke kuzeyde Pontus Kappadokiası, güneyde Esas Kappadokia olmak üzere ikiye bölünmüştür. Esas Kappadokia'nın kapladığı alan 80.000 km² dir.

Kappadokia adı bir olasılığa göre Persce Katpatuka'dan gelmektedir. Bu isim "Güzel atlar memleketi" anlamını taşır. Bölgede at yetiştirilmesi M.Ö. II. binyıl ortasından itibaren başlamıştır. Bütün antik çağda Kappadokia, haralarıyla ün salmış ve atın haraç olarak ödenmesi geleneğini ortaya çıkarmıştır.

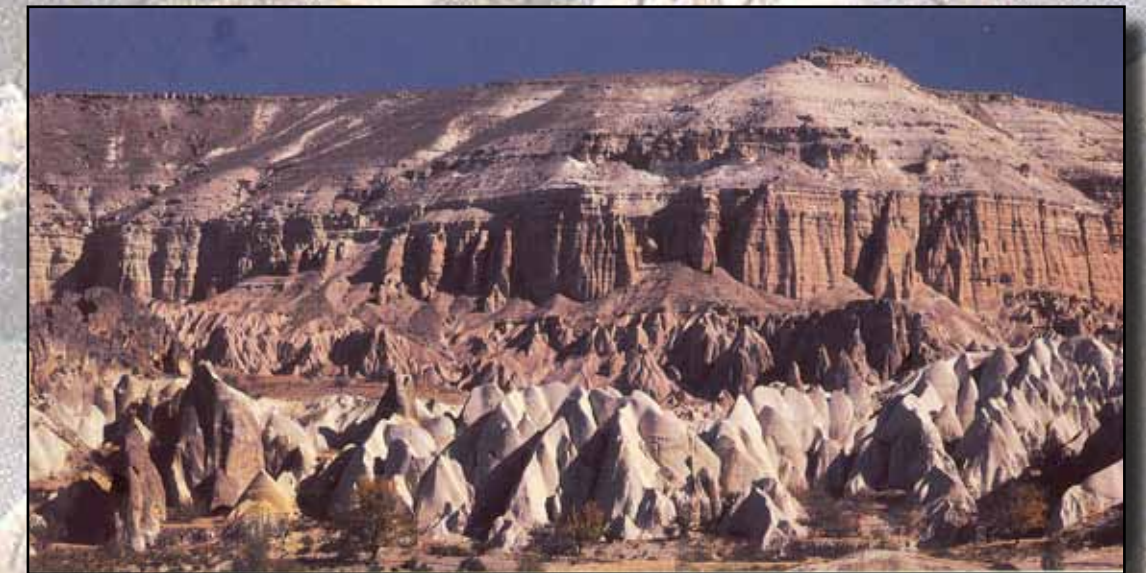
Genelde dağlık olan ülkede sert bir kara iklimi hüküm sürer. Arazi kuzeyde Kızılırmak, doğuda Fırat, güneyde Seyhan ve Ceyhan nehirleriyle sulanır. Orta Anadolu'nun en yüksek dağı Erciyes (Argaios) Kayseri ile Develi ovaları arasında yükselir (3916 m.). Bu dağ için Strabon "Tepeinde hiçbir zaman kar eksik olmayan dağların en yükseği Argaios..." dedikten sonra "buna çıkanlar (ki çok azdır) açık havada her iki denizin,

hem Pontus hem de Issikos denizinin görülebildiğini söylerler" diyerek dağın ululuğunu canlandırır. Erciyes, Anadolu'nun tarihi çağlarda da faaliyetindeki tek volkanıdır. Yüzyıllar boyunca Kappadokia toplumunun dinsel inançlarına hakim olmuştur. Artık sönmüş olan bu volkanın krateri dağın şimdiki doruğundan daha yüksekte olup, zamanla bugünkü durumunu almıştır. Hemen hemen bütün Kappadokia ağaçsız olduğu halde Argaios'un çevresi ormanlıktır. Yine Strabon'a göre hayvancılık ve tahıl bakımından mükemmel bir ülkedir. Kappadokia halkı çok karışıktır. Yüzyıllar boyunca bu bölgeden çeşitli toplumların gelip geçtiğini ve bun-

lardan herbirinin izler bıraktığını düşünenecek olursak bu sonucu olağan karşılamamız gerekmektedir. Antik yazarlardan, Kappadokialılar'a Beyaz Suriyeliler (Leukosyroi) dendiğini öğrenmekteyiz.

Naziansoslu Gregorius "Kappadokia yalnız at değil, soylu insanlar da yetiştirir" der. IV. yüzyıl yazarlarından bir başkası ise bilgileri ile tanınmış birçok Kappadokialı saydıktan sonra, bu ülkenin kadınlarının tanrıçalar gibi güzel olduğunu da söyler.

Dünyaca ünlü olan aşı boyası Kappadokia'da üretilmiş, Ephesusluların ticareti Kappadokia'ya ulaşana kadar, Sinop'tan ihraç edildiğinden Sinoplu adıyla tanınmıştır.

Göreme Kızılçukur

M.Ö. I. yüzyıldan bu yana Ephesus'a gönderilerek oradan Yunanistan ve İtalya'ya sevk edilmiştir.

Bölgede fildişine benzeyen taş olarak tanımlanan en iyi Alabaster'in (Su mermeri), Koçhisar ve Ürgüp dolaylarından çıkarıldığını, ayrıca kaya tuzu ve göl tuzunun da Kappadokia'da elde edildiğini Strabon ve Plinius yazmaktadır.

Bölgenin zenginlikleri arasında, Sümerce metinlerden bilinen gümüş, demir, akik ve kehribar gibi kıymetli madenler de vardır.

Bilim dünyasında ülkenin kültürünün simgesi olan ve bu yüzden kendi adıyla tanınan ürünlere rastlanmaktadır. Bunlar arasında Kappadokia Tabletleri Anadolu'nun ilk yazılı belgeleridir. Kayseri civarında Kültepe (Kaniş)'de bulunmuşlardır. 1925 yılında Çek bilgini Hrozny tarafından 1000 adet kadar bu tabletlerden çıkarılmıştır. Daha sonra Türk Tarih Kurumu'nun Kültepe'de yapmış olduğu sistemli kazılardan çıkan diğer eserlerle birlikte Kayseri, Ankara ve İstanbul müzelerinde toplanmışlardır. Bu tabletler, 3-5 cm. eninde 5-10 cm. boyunda kil üzerine çivi yazısıyla yazılmış, eski Assur lehçesinde ticari ve hukuki metinlerdir.

Anadolu'da İlk Tunç çağında görülen kırmızı, kahverengi astar üzerine beyaz veya kahverengi boya ile çizilmiş geometrik desenli kaplara da Kappadokia Keramiği adı verilmiştir. Merkezi Argaios yöresi olan bu keramiğin Alişar, Boğazköy ve Kültepe'de örneklerine rastlanmıştır.

Bizans Çağı'nda rahip kolonilerinin Kappadokia'da oluşturduğu sanat okulu Kappadokia Okulu olarak anılır. Bunlar Ürgüp yöresinde volkanik tüflerden oluşan peribacalarının içine duvarları, kubbeleri ve sütunları kayalara oyulmuş, bütün yüzeyleri resimlerle süslü kiliseler ve manastırlar yapmışlardır. Yapılar gelişigüzel, yazıtlar hatalı ve resimler ölgündür. Yaratılan halk sanatı bazen acemice ve kabadır.

Bu sanat bölgesel katkılarıyla birlikte doğuyu temsil eder. Ancak kişilerin soylu davranışları, anlamlı duruşları ve hayat dolu bakışları Kappadokia resmine büyük bir değer kazandırmıştır.

Göreme kaya oluşumları.

Tarih Öncesi Çağlarda Kappadokia

Orta Anadolu'da Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı kültürlerini yaratan yerleşim merkezlerinden önemli birkaçı Kappadokia bölgesi sınırları içindedir. Bunlardan Yozgat'ın 45 km. güneydoğusunda Alişar'da Chicago Üniversitesi tarafından 1927-1932 yılları arasında kazı yapılmıştır. Anadolu için tam bir kronoloji veren önemli bir yerleşimdir. Kalkolitik çağda evler dörtköşe planlı, kerpiç duvarlar hatıllarla takviyelidir. Döşeme altlarına gömülmüş cesetler bulunmuştur. Kaplar siyah zemin üzerine geometrik şekillerle bezenmiş, çizgilerin içi beyaz veya sarı macunla doldurulmuştur (incrustation). Bunu takip eden İlk Tunç Çağ'da Kappadokia keramiği veya Alişar III keramiği olarak adlandırılan, geometrik desenli kaplar görülür. Alişar höyük Orta Anadolu'nun tarih öncesi çağları için sabit bir stratigrafi vermekle birlikte, bu devrin manevi kültürünü Alacahöyük aydınlatır. Çorum ili sınırları içinde Orta Anadolu'nun en önemli yerleşmelerinden biridir. Burada 1935-1946 yılları arasında Türk Tarih Kurumu adına yapılan kazılarda Kalkolitik tabakada, tam planlı bir ev bulunamamıştır. Taş temeller üzerine kerpiç duvarlarla kurulmuş bölümler vardır. Koyu griden siyaha kadar değişen kaplar yanında, kırmızı

zı perdahlı, ayaklı meyvelikler dikkati çeker. Ölüler mezar eşyalarıyla birlikte gömülmüştür. Helezoni bakır hal-kalar, bilezikler madenin ziynet eşyası olarak kullanıldığını gösterir. Bunu takip eden İlk Tunç Çağı kültüründe 14 kral mezarı çıkartılmıştır. Mezarların damları düz, duvarları taştan, dikdörtgen biçimlidirler. Ölü konduktan sonra üstü kalaslarla örtülmüş, kalasların üstü de kille sıvanmıştır. Altın, gümüş, bakır süs ve kült eşyalarından başka, demir hançer, kılıç ve ok uçları gibi savaş aletleri de bulunmuştur. Boğa boynuzu, geyik ve güneş sembollerinden meydana gelen güneş kursları önemli buluntulardır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde toplanan bu eserler, devrin sosyal ve ekonomik durumunu açıklar. Yazı olmadığı için sosyal yasaları hakkında fazla bilgimiz yoktur. Bununla beraber idare şekillerinin feodal beylik veya krallık olduğu, madencilikte bir hayli ileri gittikleri kesindir.

Arkeolojik inceleme ve kazıların verdiği sonuçlara göre İlk Tunç Çağı Anadolu'sunda en kesif iskan Kızılırmak mecrasında görülür. Burada etrafı surlarla kuşatılmış birçok kent devleti vardır. Bazıları İlk Tunç Çağı sonunda tekrar iskan edilmedikleri halde Alacahöyük ve Alişar gibi büyük kent devletleri daha binlerce yıl varlıklarını korumuşlardır. Bu top-

lumun fikir hayatı hakkında ilk ışık Kappadokia tabletlerinden gelmekte ve Anadolu'da yazının başlamasıyla Tarihi Çağlara girilmektedir.

Tarihi Çağlarda Kappadokia

Mısır, Mezopotamya ve Onasya uygarlıklarından ilk ikisinde M.Ö. IV. binyıl sonlarında (~ 3200) yazı başladığı halde, Anadolu ancak II. binyıl başlarında yazıya erişmiştir.

Zengin altın, gümüş ve bakır kaynaklarına sahip olan Anadolu'ya tunç yapımı için gerekli olan kalayın dışarıdan getirilmesi durumu doğmuştur. Bunu fark eden Mezopotamya'daki Assur kentinin zengin sermaye sahibi tüccarları, yerli Anadolu krallıklarının himayesinde, hiçbir siyasi etkinliği olmayan pazar yerleri, Karumlar kurarak, uluslararası ilk ticaret örgütünü gerçekleştirmişlerdir. Kurulan bu ticari ilişkiler yoluyla çivi yazısını bilen Assurlu tüccarlar Anadolu'ya yazıyı sokmuşlardır. Geniş bir sınırlama ile Malatya-Konya arasında yer almış Karumlar, Kültepe'deki baş pazaryeri, Karum Kaniş'e bağlıydılar.

Kayseri'nin 20 km. kuzeydoğusunda bulunan Kültepe (Kaniş) Orta Anadolu'nun en büyük höyüklerindendir ve erken çağlarda ovanın başkentidir. Kül rengindeki höyüğün biçimi daireye yakın bir ovaldir. Yaklaşık olarak uzunluğu 550 m., genişliği 450 m., en yüksek kısmı 20 m. civarındadır. Assur ticaret kolonileri çağında höyükte yerliler, Karum'da ise Assurlu tüccarlar oturmuşlardır. Kentin başında bir Bey bulunmaktadır. Yerlilerin daha çok ziraatle uğraştıkları, kazılarda bulunan yanık tahıl taneleri, bunların konduğu küpler, taş amalar, el değirmenlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca yazılı belgelerde buğday, mısır gibi tahıllardan da çeşitli sebeplerle söz edilmektedir.

Bunun yanı sıra bira yapımı ve bağcılıkla uğraştıkları, değirmencilik yaptıkları, altın, gümüş, bakır ve demiri işledikleri ve Assur'dan aldıkları kalayla, Ergani çevresinden sağladıkları bakırı karıştırarak tunç ürettikleri bilinmektedir.

Assurlu tüccarlar 200-250 eşekten oluşan kervanlarla Assur'dan hareketle büyük bir yol katederek Kaniş'e geliyorlardı. Arada tüccarların konak-

Göreme vadisi Güvercinlik.

ladıkları bir tür kervansaraylar bulunuyordu. Kervanların yol giderleri inceden inceye hesaplanmış ve kil tabletler üzerine çivi yazısıyla Assur lehçesinde yazılmıştır. Beraberlerinde getirdikleri kalay, çeşitli kumaşlar ve kokuları yerli krallara ve halka satıyorlardı. Karşılığında ise gümüş, altın ve bazı tunç malzeme alıyorlardı. Kalay en fazla kazanç getiren madde olarak kâr oranı %100'ü buluyordu. Anadolu kralları da onların sattıkları mallardan 1/20 oranında vergi alırlardı.

Arada bir anlaşmazlık olduğunda Assur'dan bir dava vekili gönderileceği kayıtlar arasındadır. Bu arada Assurlu tüccarların yerli kadınlarla evlendiklerini, nikah akidlerinde yerli kadınları kocalarına karşı koruyacak maddelerin bulunmasından anlıyoruz. Çivi yazılı tabletler incelendiğinde, yeri saptanabilen Karumlardan birinin de Boğazköy'de Karum Hattuş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Alişar'da da bir Karum'un bulunduğu bilinmektedir.

Hititler ve Daha Sonraki Dönem

İlk Tunç Çağı'nın son yüzyıllarından itibaren küçük topluluklar halinde Anadolu'ya sızan Hint-Avrupa kökenli Hititler M.Ö. II. binyıl başında Kızılırmak (Maraşanda-Halys) kavsi içindeki bölgeye yerleşmişlerdir. Hitit adı Tevrat'da birçok kere adı geçen Hit Oğulları'na izafeten, modern araştırmacılar tarafından verilmiştir. Hititler kendilerini Neşa'lı, dillerini de Naşi'ce yani Neşa kentinin dili olarak nitelendirmekteydiler.

O dönemde ülkenin adı Hatti, yerli halk ise Hattiler olarak bilinmekteydi. Yerli halkın konuştuğu dil Hattice ne Hint-Avrupa ne de Semitik diller grubuna girer. Hititlerin Anadolu'ya nereden geldikleri konusu henüz tam aydınlanamamıştır. Ancak araştırmacıların çoğu onların Kafkaslar üzerinden geldiklerinde birleşirler.

Kappadokia tabletlerinde adına rastlanan Neşa Kralı Pithana ve oğlu Kuşşara Kralı Anitta bağımsız beylikleri birleştirip, Anadolu'nun ilk siyasi birliğini kurmuşlardır. Araştırmacıların bazıları Neşa ve Kaniş (Kültepe) kentlerinin aynı, Kral Anitta'nın hü-

Göreme, kaya oluşumları.

küm sürdüğü Kuşşara'nın da Alişar olduğunu savunurlar.

M.Ö. XVIII. yüzyıl ortalarında Assur ticaret kolonileri son bulur. İlk Hitit evresi olarak tanımlanan bu çağda, tek renk ve boyama bezemeli kaplar eski Anadolu geleneklerinin devamını gösterir. Hayvan biçimli törensel içki kablaları (Bibru), ya hayvanın tümü ya da hayvanın boyundan itibaren başı biçimindedir.

Kuşşara Kralı Anitta ile başlayan Hitit Devleti M.Ö. 1600 yıllarında I. Labarna ile devam etmiştir. Bu kral başkenti Kuşşara'dan, daha önce Anitta'nın yakıp yıktığı hatta lanetlediği Hattuşaş'a taşımış ve Hattuşalı anlamında Hattuşili adını almıştır.

Hitit sanatı Anadolu'nun bütün geçmiş kültürlerinin çok usta bir sentezinden oluşmaktadır. M.Ö. II. bin yıl başından M.Ö. VIII. yüzyıl sonuna kadar Anadolu'da devlet kuran Hititlerin bu sanata katkıları, büyük heykeller ve kabartmalarla olmuştur. Alacahöyük'teki Sfenksli Kapı kabartmaları bu konunun en özgün yapıtlarıdır.

M.Ö. XII. yüzyıl başlarında batıdan gelen Ege göçleri ile Anadolu'nun önemli kentlerinin hepsi yakılıp yıkılmış ve Hitit Devleti de ortadan kalkmıştır. Başkent Hattuşaş ve diğer Hitit kentleri kazılarında, Hitit kültürü ardından gelen kültür tabaka-

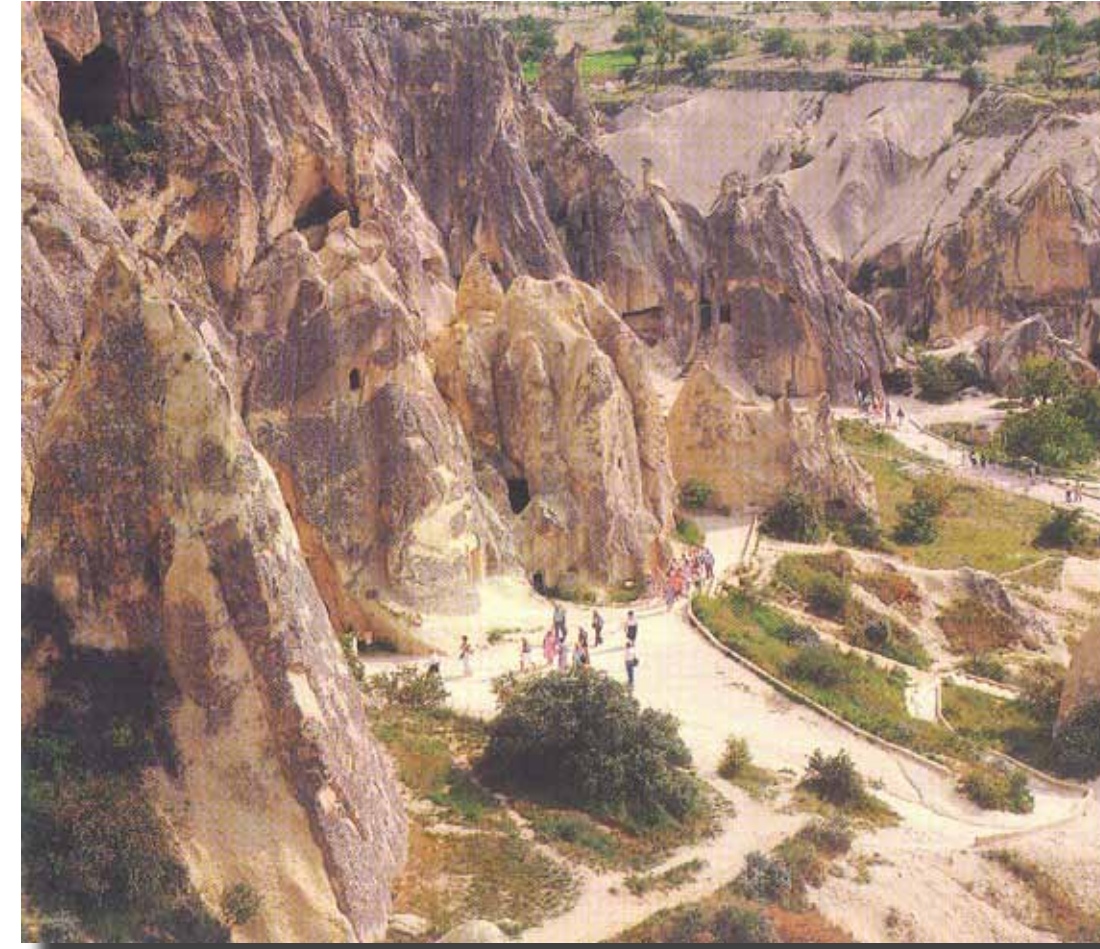
Göreme vadisi.

magene bölgesine gitmişler, burada bir süre oyalandıktan sonra Kızılırmak kavsine ve Kappadokia bölgesine gelebilmişlerdir. Frig kültüründen tanıdığımız eserlerde Assur, Urartu, İran ve Kuzey Suriye'deki Geç Hitit devletlerinin etkileri sezilmektedir.

Hitit devletinin yıkılmasından sonra, çeşitli etnik topluluklardan oluşan Geç Hitit Krallıklarının belgelere dayanılarak yayıldıkları alan kabaca belirlenebilir. Bunlardan Kappadokia'da Kayseri, Niğde, Nevşehir ve Ürgüp'ü içine alan Tabal Krallığı'nın bulunduğu Assur belgelerinde geçmektedir. Tabal Ülkesi hakkında verilen bilgiler Kayseri ve çevresindeki Geç Hitit devrine ait birçok yazıtın bulunması ile de desteklenmektedir. Yalnız Kayseri ile Nevşehir arasında 11 adet Hitit Hiyeroglifi yazıt bulunmuştur. Bu devirde Tuvanuva (Klasik çağlarda Tyana) Tabal ülkesinin merkezidir. Kültepe'nin de önemli bir kent olduğu bilinmektedir.

Assur Kralı Salmanassar III (M.Ö. 858-824) Nemrut'ta bulunan obeliske şöyle demektedir: "Egemenliğimin 22. yılında Fırat'ı 22 defa geçtim. Tabal ülkesine kadar indim. O zaman 24 Tabal kralının hediyelerini kabul ettim." Demek ki Tabal Krallığı konfederasyon şeklinde idare ediliyordu. Geç Hitit devrinin en güzel anıtı sayılan İvriz kaya kabartması da bu çevre içinde bulunmaktadır.

Assurlular VII. yüzyılda Tabalları boyunduruk altına almışlardır. Assur

Göreme Ezık Hava Müzesi

devletinin M.Ö. 612 yılında yıkılması ile Büyük Kilikya devleti sınırları içine girmişlerdir.

VI. yüzyılın başında Kappadokia bölgesi Med Kralı Kyaxeres tarafından ele geçirilmiştir. Pers Kralı Kyros (M.Ö. 559-529) ile Lydia Kralı Kroisos (M.Ö. 560-540) arasında yapılan savaş sonunda bütün Anadolu ile birlikte Kappadokia da Pers egemenliğine girmiştir.

İran'dan gelen Persler doğa bakımından kendi ülkelerine benzediği için özellikle Kappadokia'da yerleşmişlerdir. Perslerin yerleşim için volkanik Erciyes dağı bölgesini seçmeleri, kendi ateş kültleri için de uygun olmuştur.

Kyros zamanında Kappadokia başlıbaşına, Anadolu'daki beş satraplıktan birini oluşturur. Sınırları batıda Kızılırmak, güneyde Tyana'ya kadar uzanır.

Kappadokia, Dareios I (M.Ö. 522-486) zamanında Anadolu'daki üçüncü satraplığa dahildir. Bu satraplığın Perslere 360 talent gümüş, 1500 at, 2000 katır ve 50.000 koyun haraç (tribut) ödediğini Strabon'dan öğreniyoruz.

Pers krallarından kalan yazıtlar, bu krallarla Kappadokia arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımın-

Persepolis'teki yazıtında "... Pers ülkesi dışında kralı olduğum, üzerinde hüküm sürdüğüm, bana tribut getiren, benim tarafımdan emredileni yapan, kanunuma uyan ülkeler bunlar..." diyerek bu ülkeler arasında Kappadokia'yı da sayar.

Aynı krala ait Persepolis'te Apadana kabartması üzerinde Kappadokialıların krala tribut olarak katır da sunduklarını göstermektedir.

Bu devirde Kappadokia'da tam bir Pers egemenliğinin varlığı kabul edilmektedir.

Bölgenin Perslerin eline geçmesinden bu yana, Kappadokialılar yavaş yavaş İranlılaşmışlar ve bu İsa'dan sonraki yüzyıllarda bile sürüp gitmiştir.

Yerli halk kendilerinden daha üstün olan Perslerden yeni şeyler öğrenip, bunları benimsemişlerdir.

Pers tanrılarının ve kültlerinin bölgede yerleşmesi, takvimin Perslerden alınmış olması ve bunun M.S. IV. yüzyılda bile kullanılmaya devam edilmesi, Apadana kabartmasında krala tribut sunan Kappadokialıların kıyafetlerinin Perslerinkine benzermesi, İranlılaşmayı gösteren yeterli belgelerdir.

Pers egemenliği altındaki Kappadokia yaklaşık olarak M.Ö. 360 yılında ikiye bölünerek; kuzeyde Pontus Kappadokiası Sinop, Turhal ve civarını içine alan bir satraplık olmuştur. Güneyde kalan Esas Kappadokia'nın merkezi ise Mazaka kentidir.

Kapadokya Erciyes Dağı

Mazaka-Eusebeia-Kaisareia-Kayseri

Mazaka M.Ö. XII. yüzyıl ile M.Ö. IX. yüzyıl arasında Taballarla birlikte Kappadokia bölgesine gelip yerleşen Muşkilerin merkeziydi. Antik yazarlar Mazaka adının Kappadokialıların efsanevi atası Mosoch'dan geldiğini kabul etmektedirler. Bu ismin Frigce'de Zeus anlamına gelen Mazeus'dan çıkarak, Pers egemenliği altında Mazaka şeklini almış olduğu düşünülmektedir. Hellenistik çağda

Kappadokia krallarından Ariarathes V (M.Ö. 163-130) kenti hellenleştirme çabalarında başarılı olmuş ve kentin Eusebeia adının, kralın unvanlarından biri olan Eusebes'den geldiği kabul edilmiştir.

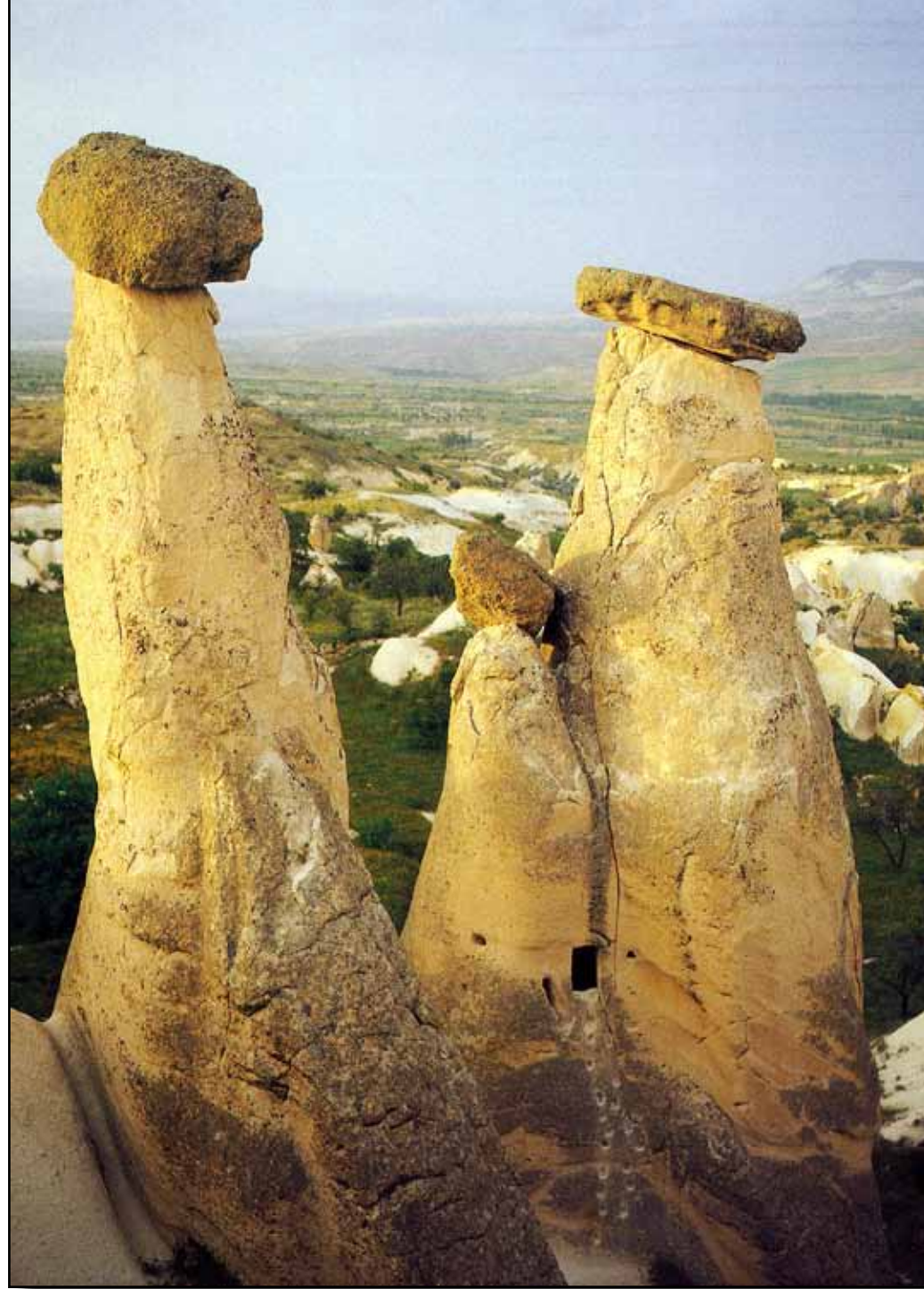
Eusebeia'nın M.Ö. 12-9 yılları arasında Kaisareia olduğunu Sextus Rufus'un "Kappadokia'nın en büyük kenti Mazaka, Kaiser Augustus'un şerefine Kaisareia adını aldı" demesinden öğreniyoruz.

Kappadokia'nın en önemli kenti olan Mazaka'nın ününün geniş bir çevreye yayıldığını, kentten söz edilirken "Kappadokia'nın büyük ve güzel kenti," "Şerefliilerin şerefliisi ve bütün Anadolu'nun öncüsü" gibi sözlerin antik kaynaklarda yer almasından anlıyoruz.

Kayseri kenti günümüze dek politik alanda olmasa bile, ticaret alanında önemini koruyagelmıştır.

Pers egemenliğinden sonra Hellenistik Çağ'da, Alexander III (Büyük İskender) Kızılırmak güneyindeki Kappadokia'yı zaptetmiş-

tir. İskender'in ölümünden sonra Anadolu toprakları diadohlar arasında bölüşülürken Kappadokia Perdikkas'ın payına düşmüştür. Kuzeyde satraplık yapan Ariarathes I buna karşı koymuş, ancak esir düşüp öldürülmüştür. Perdikkas, Kappadokia'yı eline geçirip buradaki işleri düzene koyduktan sonra Eumenes'i satraplığa getirmiştir. Bundan sonra bir süre Suriye Seleukos Krallığı'na bağlı olduğunu bilmekteyiz. Hatta antik kaynaklarda Seleu-

Göreme Peri Bacaları

kid Kappadokiası olarak geçmektedir.

Seleukosların boyunduruğundan kurtulduktan sonra bir süre daha satraplar tarafından yönetilen ülkede, Ariarathes III (M.Ö. 255-220) Kap-

padokia Krallığı'nı kurmuştur. Sıkke basımı da ilk defa bu kral zamanında gerçekleştirilmiştir. Ariarathes III, Hellenistik kralları örnek alarak, yeni bir kent kurmuş ve buna Ariatheia (Aziziye) adını vererek krallığının başkenti yapmıştır. Demek ki Kappadokia'nın ilk hellenleşme politikası bu kral ile başlamıştır. Kendinden sonra da bu politika yürütülmüştür.

M.Ö. 96 yılında Pontus Kralı Mithridates VI'nın idaresine giren Kappadokia'da, asillerin ayaklanması görülür. Bunun üzerine uzun zaman Roma himayesinde yönetilen krallık M.S. 17'de İmparator Tiberius tarafından resmen Roma eyaleti haline getirilmiştir.

Bu yeni eyaletin sınırları kuzeyde Samsun (Amisos), doğuda Fırat, güneyde Toros dağları, batıda Galatia ve Pamphylia ile çevrilidir.

Roma eyaleti olan Kappadokia'nın başkenti Kaisareia'dır. Roma'ya vergi ödemektedir ve başında atlı sınıftan bir vali olan Procurator bulunmaktadır. Vespasianus (69-79) Kappadokia'yı barbarların saldırısından korumak için buraya iki Roma legionu

yerleştirmiştir. Procurator yerine de Propaetor (imparator valisi) seviyesinde bir valiyi göndermiştir. Traianus (98-117) zamanında Kappadokia Romalıların Partlara karşı sınır bölgesinin merkezi olmuş ve askeri yollar yapılmıştır. İmparatorluk doğuda genişleme politikası için gerekli olan

parayı, Kappadokia Krallığı zamanından beri bir darphaneye sahip bulunan, Kaisareia'da basmıştır. Bu sikkeler üzerinde Erciyes Dağı'nın tasvirine pek çok yer verilmiştir.

Severus Alexander (222-235) zamanında yeni Pers Devleti Kralı Artaxerxes Kappadokia'yı ele geçirmiş, fakat Roma ile barış yapılmıştır. Pers tehlikesi bununla atlatılamamış ve Kaisareia'da kent suru yapmak gereği duyulmuştur.

254 ve 267 yıllarında Gotlar iki kez Kappadokia'ya saldırmışlardır. Bu arada Palmira Kraliçesi Zenobia da hücum etmiştir. Roma'nın doğu ülkeleriyle mücadelesinde Kappadokia geçiş yolu olarak kullanılmıştır.

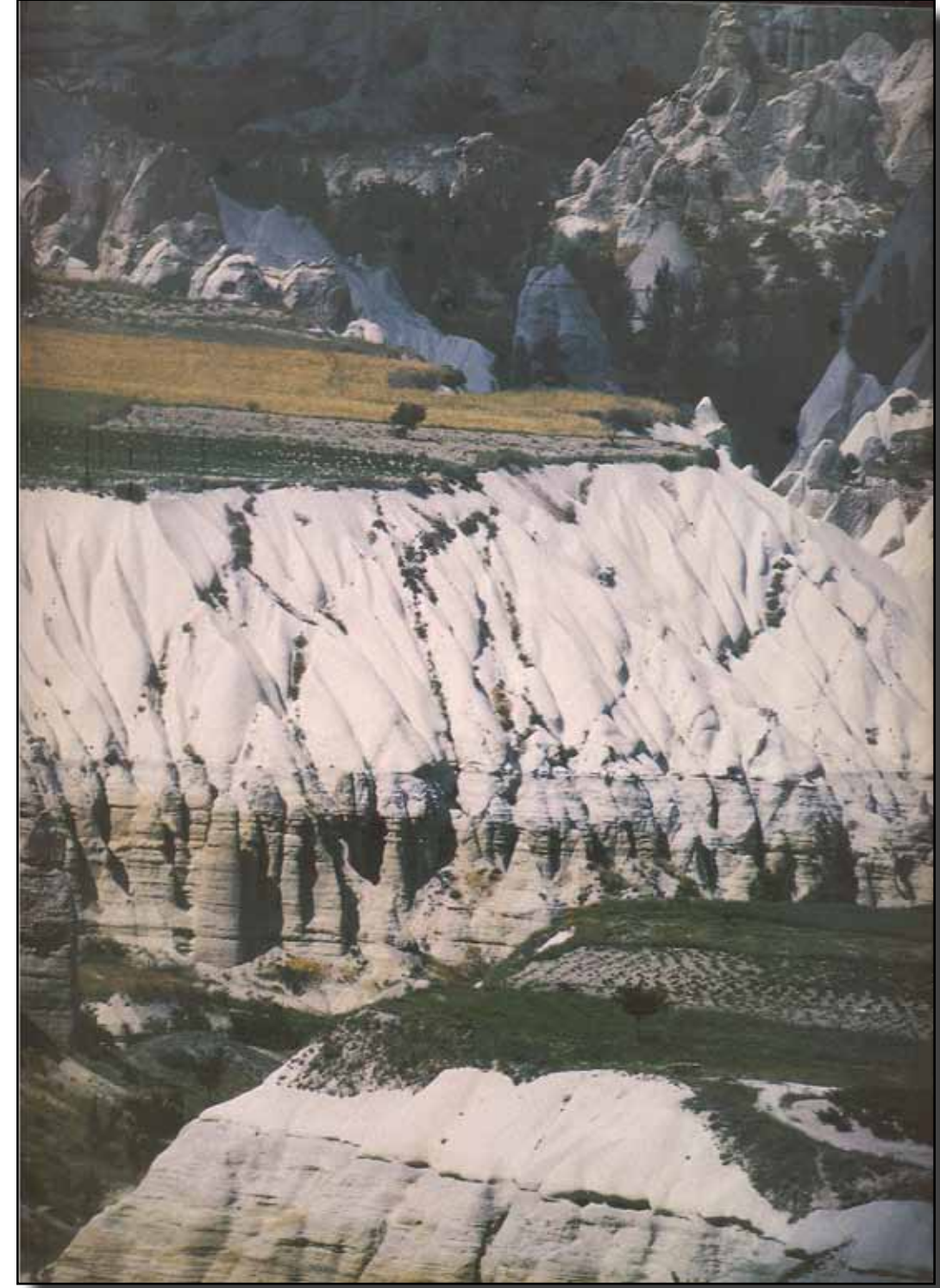
İmparator Julianus Apostata (361-363) zamanında Kaisareia Başpiskoposu bulunan ve koyu bir Hristiyan olan Basüius ile imparatorun arası iyi değildir. İmparator Basilus'a yazdığı bir mektupta "Ben Kaisareia kentine yürümekte iken senin bana 2000

altın yollamanı emrediyorum. Bu sırada ben henüz büyük yolda olacağım ve en kısa zamanda Perslere karşı savaşa gireceğim.

Eğer bana boyun eğmezsen bütün Kaisareia kentini yıkacağım, bütün eski ve güzel binaları tahrip edeceğim, tapınak ve heykelleri onaracağım ki; bütün dünyanın Roma imparatoruna boyun eğdiğine ve ona hiçbir zaman isyan edilmemesi ge-

rektiğine inandıracağım." der. Julianus putperest olduğu için, Basilus'u Hristiyanlık yapılarını yıkıp, putperestlik tapınaklarını onarmakla tehdit etmektedir.

Gerçekten imparatorun Kappadokia'nın başkenti Kaisareia'yı kent listesinden silip, Kaisareia adını kaldırdığını ve Hristiyanlığı kabul

Kapadokya.

eden kente kinlendiği için, Kaisareia ve çevresindeki kiliselerin mal ve paralarını işkence ile ortaya çıkarttığını, rahip sınıfının askere alınmasını ve bütün Hristiyanların köylüler gibi vergi ödemesini emrettiğini öğreniyoruz.

363 yılında Julianus Apostata,

Pers savaşlarında ölünce, Basilus Hristiyan düşmanı olan bu imparatorun kurtulmuştur.

Kaisareia kapıları önünde başlıbaşına bir kent niteliği taşıyan büyük bir öksüzler yurdu yaptırmış olduğu bilinmektedir. Basileias adı verilen bu yapı topluluğu; kilise, piskoposluk sarayı, kitaplık, rahiplerin oturma mekânları, misafirhaneler ve cüzzamlılar için bir hastahaneyi kapsıyordu.

İmparator Valens (364-378) zamanında Kappadokia eyaleti Kappadokia Prima ve Kappadokia Secunda olarak ikiye ayrılmıştır. Kappadokia Prima'nın başkenti Kaisareia, Secunda'nın ise Tyana (Kilisehisar) dır.

395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra Kappadokia Doğu Roma İmparatorluğu içinde kalmıştır. 1072'de Selçuklular istila etmiş ve Bizans İmparatoru Manuel Komnenos (1143-1180) devrine kadar Kappadokia, başkentleri Konya olan Selçuklu sultanlarına bağlı kalmıştır.

1405 yılında Timurlenk tarafından istila edilmiş, Timurlenk'in Buhara'ya çekilme-

sinden sonra tekrar Selçukluların eline geçmiş ve nihayet Osmanlı idaresine girmiştir.

(Gelecek Sayıda: Göreme Vadisi)

Çanakkale'de Sultanhisar'ın AE-2 Denizaltısını Batırması

Çanakkale Savaşı'nda Müttefik Denizaltı Gemilerinin
Harekâtı ve SULTANHISAR Torpidobotunun AE-2'yi Batırışı

Ahmet Gülerüz
Osmanlı Donanması'nda Torpidobotlar ve Destroyerler.
Sultanhisar ve Muavenet
Denizler Kitabevi. İstanbul 2009

Müttefiklerin ilk görülen denizaltısı, Faraday adındaki Fransız gemisi oldu. 24 Kasım 1914'te Boğaz ağzında tespit edilen bu denizaltı sahra bataryalarının ateşiyle püskürtüldü. Bundan sonra, 13 Aralık 1914'te B-11 İngiliz denizaltısı, Sarıışlar Koyu'ndaki Mesudiye muharebe gemisini batırdı. Marmara'ya girmeleri muhtemel olan denizaltılara karşı tedbir alınması, bu tarihte başlamıştı.

Denizaltılar: bulup yok etme görevinde; Marmara'da, üssü Mudanya olmak üzere Galata yatı, üssü Marmara Adası olan İstanbul vapuru ile sonra Zuhaf gambotu, Çanakkale bölgesinde de Pelengiderya ile İsareis ve sonra da Aydınreis gambotları kullanıldı.

Karakol gemilerinin görevlendirilmesinden sonra, batık Mesudiye'nin personelinin 120 kişi ile Boğaz'ın her iki kıyısında gözetleme istasyonları kuruldu.

Pelengiderya ile İsareis gambotları, denizaltı arama yönergesine uyarak Şubat 1915 başına kadar arama da bulundularsa da bir şeye rastlamadılar.

15 Ocak 1915'te, Fransızlar'ın Saphir denizaltısı Nara'nın güneyinde üç karakol gemisinin ateşiyle batırıldı.

12 Martta bir denizaltı, Soğanlı'da oturmuş olan Karantina istimbotuna bir torpido attıysa da isabet ettiremedi ve Soğanlı bataryalarının ateşiyle uzaklaştırıldı.

Nisan 1915 başında, müttefik filo komutanı Amiral de Robek'in emrinde sekiz İngiliz ve dört Fransız denizaltısı bulunuyordu. 17 Nisan'da

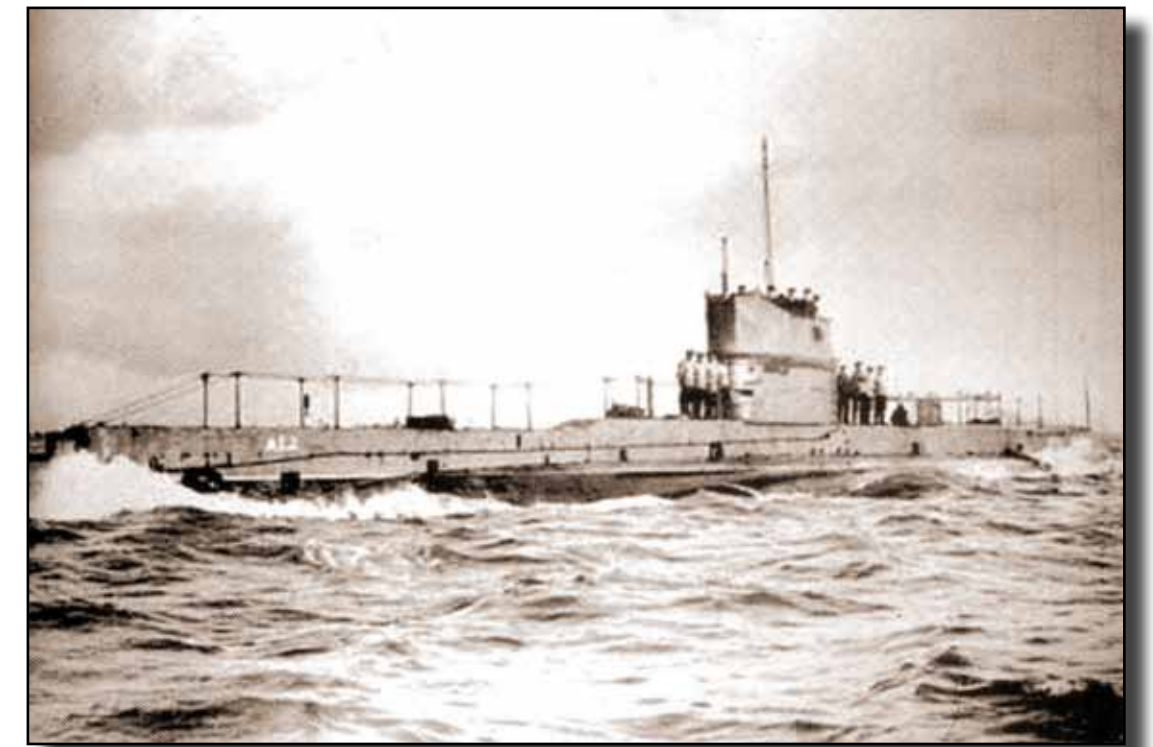
Marmara'ya girmeye çalışan E-15 İngiliz denizaltısı, Kepez Feneri önünde karaya vurdu.

E-15'in Türkler tarafından kurtarılmasına çalışıldığı görülünce, buna engel olmak için, 19 Nisan'da, torpido taşıyan iki İngiliz istimbotu tarafından gece tahrip edildi.

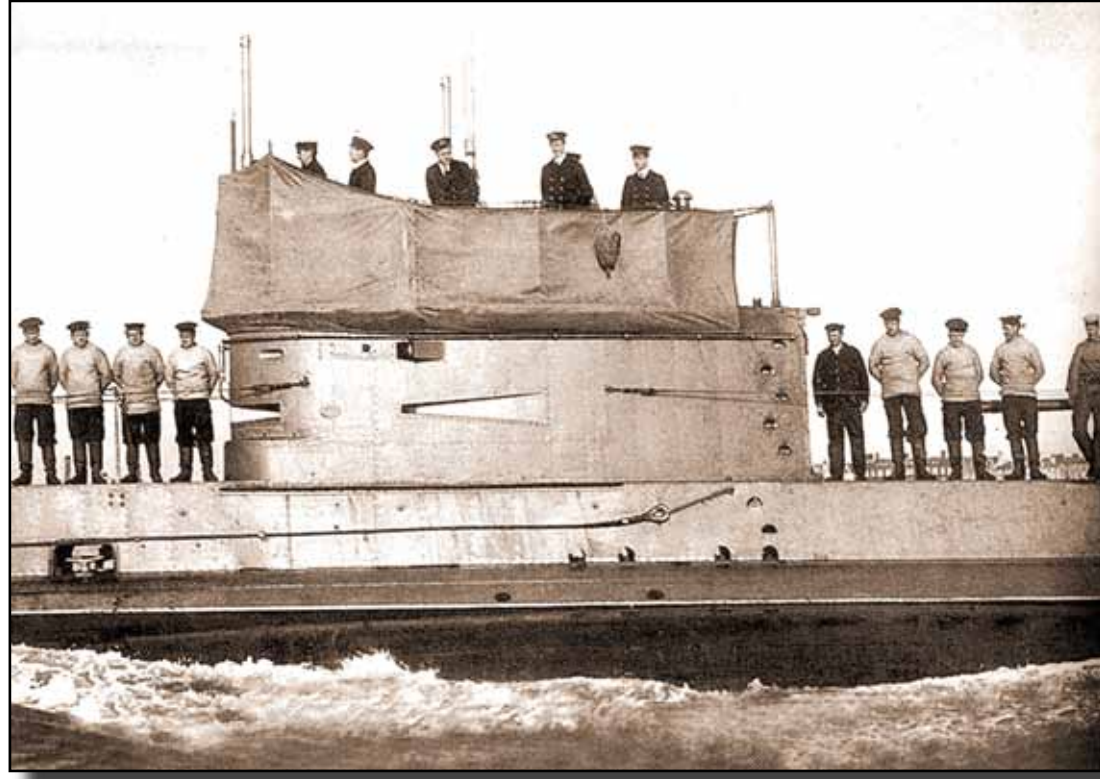
Bundan sonraki girişim, Gelibolu Yarımadası'na çıkarmaların yapıldığı 25 Nisan 1915 tarihine rastlar. Nara önlerinde bulunmakta olan Turgutreis muharebe gemisinin, bir denizaltının içeri girdiği hakkındaki ihbarı üzerine, bu ikinci girişimin başarılı olduğu anlaşıldı. Bu denizaltı, AE-2 Avusturya gemisi idi. Saat 02.30'da Boğaz'a su üstünden girmiş, 04.30'da dalarak 70 kademe inmişti. Bunun Anadolu Mecidiyesi önündeki bir gambota yaptığı hücum sonuç vermemişti. Kütahya torpidobotunun

da taarruza uğramasıyla, torpidobot ve gambotların açtığı ateş, denizaltıyı uzaklaşmak zorunda bıraktı. Bu sırada Minerva adlı İngiliz kruvazörü, Marmara'daki denizaltılarla telsiz temasını sağlamak üzere Saros Körfezi'nde görev almış bulunuyordu.

26 - 29 Nisan 1915'te Yedigâr sınıfı muhripler, asker yüklü gemileri tertip edildikleri yerlerine ulaştırırken, 29 Nisan'da AE-2 denizaltısı, bu kafilelerden üç taşıt gemisi ve bir torpidobottan ibaret olanına başarısız bir taarruzda bulundu. 26 Nisan'da, Edincik vapuru, 38 No'lu Şirket-i Hayriye vapuru Şükran, Doğanarslan önlerinde Zuhaf gambotu ve Yapıldak Feneri önünde Barbaros Hayrettin muharebe gemisi de aynı denizaltının taarruzuna uğramış fakat bir kayıp olmamıştı.

AE-2 denizaltısı seyirde.

AE-2 bir resmi geçište.

27 Nisan sabahı erkenden E-14 İngiliz denizaltısı, su üstünden tam yolla seyrederek bataryaların ateşi altında Boğaz'a girmeyi başardı. Nara Burnu'nu dalarak geçen bu gemi, aynı günde Barbaros Hayrettin ile Şam ve Halep vapurlarına yaptığı başarısız taarruzlardan sonra Marmara'ya girdi.

Bu sırada, Marmara'da bazı küçük Rum teknelerinin denizaltılara yardımda bulundukları söylentisinin çıkması üzerine, 28 Nisan'dan itibaren bu çeşit gemilerin yükleri kontrol edilmeye başlandı.

29 Nisan'da E-14, bir torpidobot tarafından korunan iki gemilik bir kafiye başarısız bir hücumda bulunduktan sonra AE-2 denizaltısıyla buluştu. Bundan sonra, 1 Mayıs'ta Mürefte-Şarköy arasında Nurülbahir gambotunu batırdı. Gemi komutanı dâhil dört subay ve 32 er şehit olmuş, dokuz subay ve 20 er kurtarılabilmişti. Denizaltı, Mürefte'den 16 mil açığa iken, kendisini kovalayan Zuhaf gambotuna bir taarruzda bulunduysa da muvaffak olamadı.

AE-2 ve Sultanhisar

Karabiga'nın kuzeyindeki Karaburun, Erdek ve Marmara adalarını tarrayarak denizaltı aramak görevi ile Gelibolu'dan hareket eden Sultanhisar torpidobotu, Karaburun açıklarında iken AE-2'yi uzaktan görünce, derhal taarruza kalktı. Hemen dalan

varındaki Zuhaf gambotunu işaret fişegi ile yardıma çağırdı. Tam bu sırada denizaltının yeniden su üstüne çıktığını görünce ikinci torpidosunu kullandı; fakat bu da hedefini bulmadı. Bunun üzerine, AE-2'ye bindirmek suretiyle yok etmeye kalkıştı fakat denizaltının zamanında yaptığı kaçınma manevrası buna olanak vermedi. Bu anda beklenmedik bir durumla karşılaşıldı: Kısa bir dalıştan sonra su üstüne çıkan AE-2, teslim oldu.

32 kişilik personeli torpidobota alınırken AE-2, 40 derece 33 dakika enlem ve 27 derece 10 dakika boylam mevkiinde, 45 kulaçta sulara gömüldü. Gemi 3 mermi yemiş ve manevra yapamaz duruma düşmüş olduğundan, kurtuluşu teslim olmakta bulmuştu.

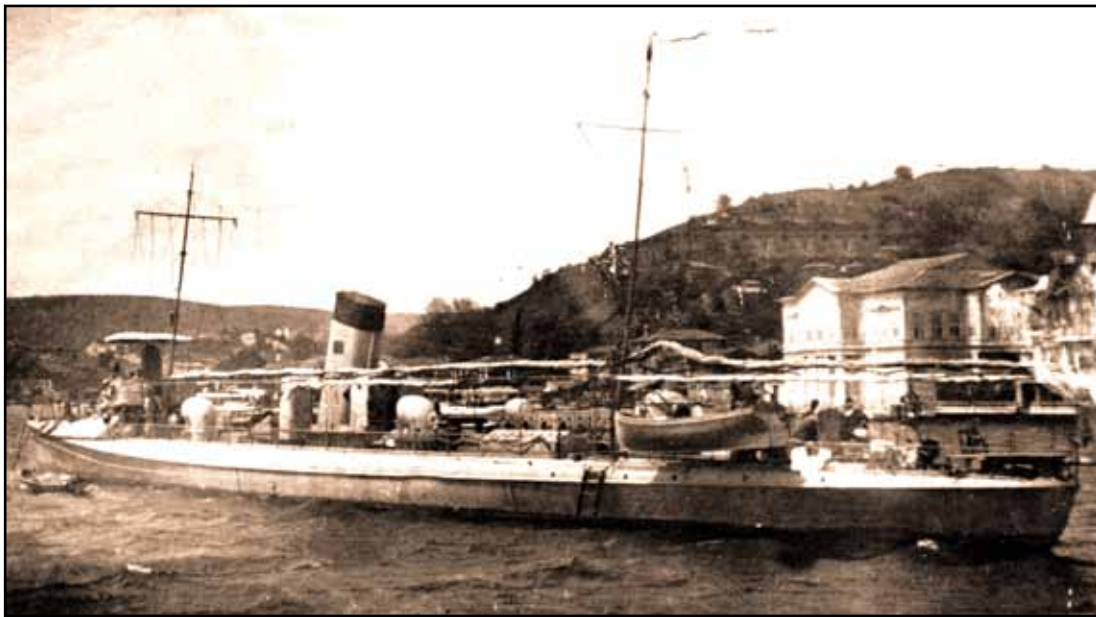
2,5 saat süren savaştan başarılı çıkan Sultanhisar, esir Avustralya personeli ile İstanbul'a yöneldi.

SULTANHİSAR SÜVANİSİ RIZA BEY'İN ANILARI

Sultanhisar İngiliz Denizaltısını nasıl batırdı ?

13 Nisan 1915 Pazartesi

Şirketin 38 numaralı vapuru Rumeli tarafından Geliboluya doğru iniyordu. Hava güzel yaz kadar sıcaktı. Güvertede soyunmuş, dokunmuş askerler davul, zurna çalarak oynuyorlardı. O askerler ki yarın Kalede düşmanı karşılayacaklar, belki çoğunun ruhları ebedi maviliğe karışacaktı. Vapur Marmarada, suları ikiye bö-

Sultanhisar Bağaziçi'nde seyirde.

Tutsak edilen AE-2 personeli.

lup etrafa inciler saçarken onların bu masum cünbüşlerine katılır gibi idi.. Çanakkale ufuklarına şevkle koşan bu samimi insanlara Sultanhisarın kaptan kulesinden imrenerek seyrediyordum.

Her kaptan, az çok' bir deniz şairidir. Dalgalar, fısıltılı kumsallar onlara ahenk ve kafiye söyler. En haşmetli gruplar bizimdir. En nurlu mehtapların hülyaları bizim başımıza yağar. Ama kapkaranlık geceler, uluyan fırtınalar da bizimdir. Biz mezarımızın üstünde gezdirdiğimiz ömrümüzü şiir ve hülya ile süslemesini biliriz.

Bunları düşünürken yine yanımda seyreden vapurdaki askerlerime bakıyordum: Kaderin kanlı bir imtihana davet ettiği, Türklüğün bu cesur ve mütevekkil evlatlarını böyle pervasız görmek beni anlatılması zor düşüncelere salıyordu.

Birden uzakta, denizin gümüşlendiği bir noktasına gözüm takılıverdi. Orada, geniş bir nefes almak isteyen bir balık gibi, bir torpido dışarı atılmış, sular üzerinde sekerek vapura doğru geliyordu. Hemen Otuzsekiz'e haber verdim. Sanki bir bahar ormanı üzerinden bir Doğan geçmişti. Davul zurna sesleri, türküler ve kışıklar, Her şey sustu. Vapur, doğru bir manevra ile kurtulmuştu. Ve ben bu mavi cennette yaşayan masum adamların saadetini zehirlemeye gelen bu şeytani düşmanı salıverenleri boğmağa koşuyordum.

Denizin tılsımlı, lâcivert mantosu-

na bürünmüş, görünmez düşmanı bulmak için akşama kadar denizleri altüst ettim. Yoktu. Belki de görmeye cesaret edemiyordum!

Rumeli kıyıları esmerleşmişti. Gelibolu'nun gamlı düşünceler ilham eden gölgelere sokulmuş manzarasının hazin bir güzelliği vardı. Anadolu tarafı güneşin altın ışıklarıyla henüz aydınlıktı. Dalgalar artık mor ve eflâtundular... Aysız ve ümitsiz bir akşam oldu. Güneş hasretle dolu denizin karanlık sularına gömülürken gecelere bürünen esrarlı düşmanı bana bir gün, karşıma çıkarıp göstermesini diliyordum. Ve o bunu bana vadede gibi idi...

16 Nisan, Perşembe

Üç günden beri Maydos ile Çanakkale arasında denizaltı gözlüyorduk. Sultanhisar, dumanları uzun ve sevdalı saçlar gibi uçarak iki kıyı arasında nazlı nazlı dolaşıyordu. Uzakta bakılınca, belki de suların keyfine bırakılmış bir eğlence vapuruna benzetilirdi. Etrafımızda harbi hatırlatacak hiç bir şey yoktu. Yalnız Maydos, dört gün öncesine kadar inci gibi sıralanmış beyaz evlerle sabahleyin gülümseyerek uyanırken, şimdi yanmış, yıkılmış, mezardan çıkmış bir çene sırtkanlığı ile harbi, ölümlü temsil ediyordu. O beyaz Maydos üzerine çöken bu siyah ve harap sükûttan biz 12 nisanda cereyan eden vahşet faciasının vaveylalarını hâlâ duyuyorduk. Maydos, şefkat

ve huzur için çırpınan Kızılay bayraklarının gölgesinde yaraları sarmakla meşguldü. Ama ne yazık ki, İngiliz uçakları bu hastaneler üzerine zulüm ve vahşet,yağdırdılar. İngiliz gemilerinin topları, yaralı evlatlarını bağrına basmış bir ana kutsallığı ile sahile uzanan bu beyaz kasabanın üstüne volkanlar kustu. Orada kıyametten bir saat geçti...

İşte biz gemimizle bu İngiliz şeheri karşısında idik, yumruklarımız sıkılmış, çenelerimiz kilitli, insanlığın bahtsız gözleriyle medeniyetin bu kızıl çehresini seyrediyorduk... O akşam, gönlümüz yaralı Maydos'tan ayrılırken hepimizin kalbinden kapkaranlık bir kin ve intikam duyguları köpürüyordu...

Üç gün, üç gece düşmanı aramış, ama ona raslayamamıştık. Sultanhisarın güvertesinde harbin telaşlı şetaletini uyandıracak bir hadise olmamıştı. Düşmandan hıncımızı alamaktan gelen bir hoşluk içinde sahil den sahile dolaşıyorduk.

17 Nisan 1915 Cuma Sabaha karşı bizim yerimize vazife almaya gelen torpidoya yanaştım. Bize doğruca İstanbul'a dönüş emri gelmişti ve arkadaşım, dün yolda geçirdikleri bir harp hadisesini haber veriyordu: Dün akşam Karaburun önlerinde bir denizaltıya rastlamışlar, aralarında yarım saatlik bir muharebe olmuştu. Fakat akşam gurup karanlığı düşmanı ellerinden kurtarmıştı. Kamarasının tepesinden sızan ilk sabah aydınlıklarıyla hoş bir karışım yapan sigarasının bol dumanları arasında bunu anlatan sesinde nasıl heyecanlı bir mahzunluk vardı. Onu dinlerken düşünüyordum. Dönüşde onların geçtikleri sulardan gidecektim ve o denizaltıyı henüz Marmara sabahının baharına doymamış, güneşli bir hava ihtiyacı içinde bastıracaktım. Bu düşünce ile onu kayıtsız dinler görünürken birdenbire kalktım. Arkadaşımın elini kuvvetle sıkdım. Ve herhalde latifeye benzemiyen bir sesle: «Biz kalkıyoruz, onu arayıp bulacağız, batırıp geleceğiz» dedim. O dakika kalbinin ilhamlarına biraz mağrur bir kâhine benziyordum.

Gün doğuyordu. Ufukları bir tül gibi saran beyaz, nurlu bir sis vardı, ilk ziyalar bu beyaz, sis tülü üzerinde

ince altın işlemler yapıyordu. Hava sakin ve sessiz, deniz durgun ve suskundu.

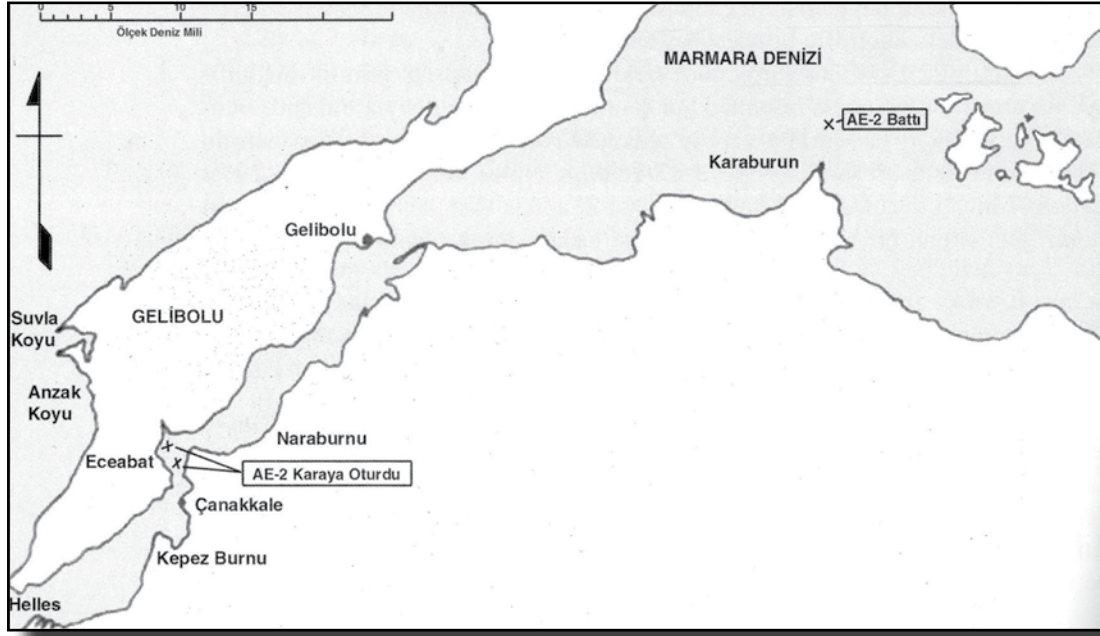
İstanbul'a dönüyorduk, ikinci kapitan, yanımda; gemiye her zamanki kısa yolu tayin ediyordu. Sultanhisar istediği manayı bulmuştu ki yüzünde bir sevinç gülümsedi. Çoğu zaman düşman denizaltıların dolaştığı bildirilen yerleri arayarak gidiyorduk. Karaburun hizalarında idik. Erdek körfezine ve adaların arasına girerek o suları tarayacaktım. Uzaktan Marmara adası kuzeyinde sisler arasında hafif bir gölge belirdi. Varda bandıranın «ufukda bir tekne var» sedası Sultanhisar'ın bütün kulaklarında çınladı. Mürettebatın şahin gözleri bir noktaya dikildi. Olanca süratimizle o tarafa doğru seyre başladık. Bahar sislerinin verdiği akislerle bu tekne denizin üstünde heyula gibi bir cesametle görünüyordu. Bizim o tarafa hücumumuzla, teknenin alçalması ilk ümid oldu. Dürbinlerimizin görüş alanına girince bütün ağızlardan:

— Denizaltı! Denizaltı!..

sesleri fırladı. Herhalde Kristof Kolomb'ın ilk karayı gören tayfaları bundan daha büyük bir sevinçle bağışmamışlardı. Toplar, torpidolar hazır, makinalar olanca kudretini sarfediyor, ufacık Sultanhisar biran önce avını yakalamak için bir atmaca gibi süzülüyordu.

Saat 8, dakika 20

Topumuzun tesir sahasına girmişti

AE-2'nin karaya oturduğu ve battığı bölge.

ki koca tekneden hiç bir eser, hiç bir iz kalmamıştı. Güneşle yıkanan geniş Marmara'nın alay eden boşluğu ortasında idiler. Bir müddet güverteye düşmanı kaçırmaktan gelen mahzun, asabi bir sükût oldu.

Saat 8, dakika 40

Küçük bir Türk gemisinin belki biraz gösterişli tehdidiyle büsbütün sulara gömülü kalmak, gurur ve ihtirasına bütün dünyayı esir etmek isteyen bir düşman için ölçsüz bir ayıp olurdu. Bir de bu kadar üstün vasıtalarına rağmen bir daha görünmemesini meslek namına hiç afetmezdim.

Herhalde o sahalarda tekrar çıkmasını ümit ettiğimden atması muhtemel torpidosundan gemimi korumak için turlar yaparak aramamıza devam ediyorduk.

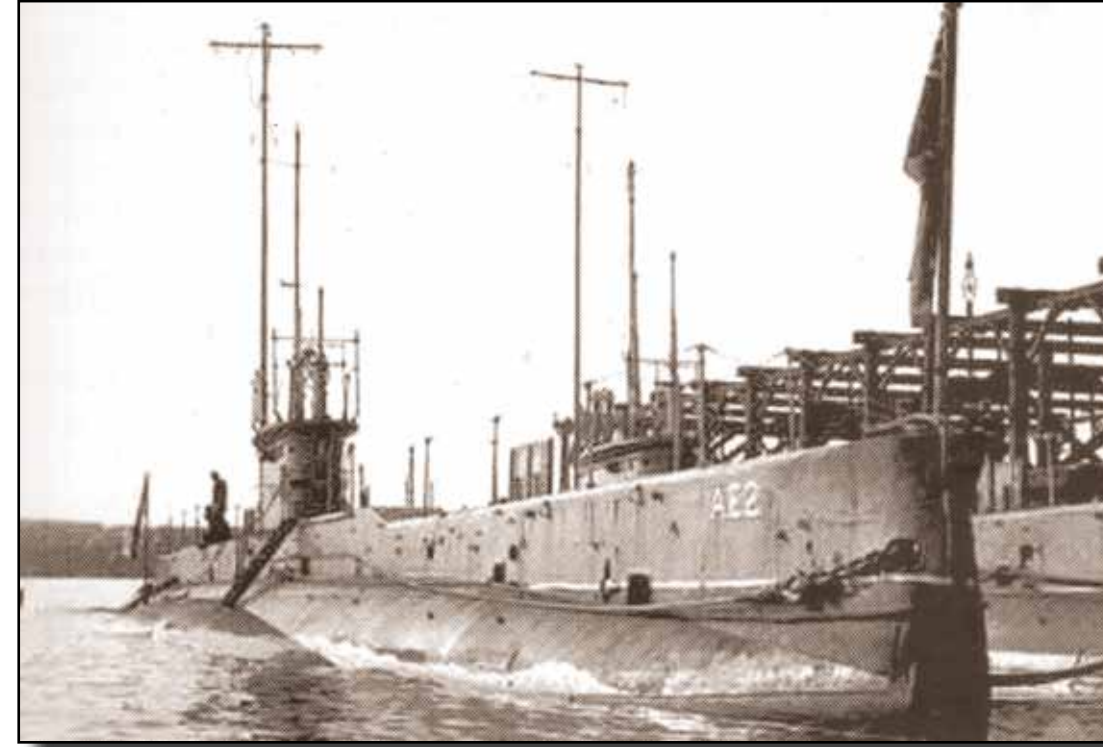
- Birdenbire sancak tarafımızda iki bin metre mesafeden periskopu göründü. Hemen üzerine hücumla:

— Periskop üzerine ateş!.. emri verdim. Gayet seri atılan mini mini toplarımız henüz dördüncü mermisini hediye etmişti ki periskop içen alındı. Sancak topu nişancısı Edremitli Ömer onbaşının attığı iki mermi de isabet ettiği görülmüştü. Dalan denizaltıya karşı gereken manevrayı yapıyordum. Periskop tekrar bin beş yüz metreden yavaş yavaş denizin yüzüne çıkmağa başladı. Tabii hücum ve süratli ateşle karşıladım. Bu esnada bize bir torpido atmıştı. Hemen manevra yaptım. Torpido kıç tarafımızdan bir kuduz köpek gibi gayizli köpükler saçarak kör ve şuursuz kafasının aldığı istikamete doğru gitti.

Düşman yalnız müdafaa değil, aynı zamanda taarruz fikrinde idi. Biz şimdi daha kinli ve daha saldırgan olduk. Birincisinin isabetsizliğini görerek şaşırın düşman ikinci torpidosunu hedefin cihetini tayin etmeksizn atmış olmalı idi ki bizden pek uzak geçti.

Saat 9, dakika 45

Kahredici isabetlerle hedefini bulmakta yanılmayan mermilerimizden müteessir olan düşman suyun üzerine çıkarak bizimkilerden daha büyük çapda olan tpplarını kullanmak zorunda idi. Beş yüz metre yakınımdan müthiş bir balina balığı çevikliği ile denizin yüzüne fırladı ve deniz üstünde kaldı. Kaçamıyan, torpidolarıyla bir iş göremiyen düşman topları

AE-2 denizaltısı rıhtımda.

ile hiç bir sonuç elde edemezdi. Toplarından korunmak için ona elverişli olmayan durumlar almakla beraber üzerine süratle ateş ediyorduk. Mermi ve kurşun yağmuru altında bunalan düşman topunu kullanmava imkân vermiyeceğimizi anladı ve çaresiz yine hızla daldı.

Saat 10, dakika 5

Neden sonra, üç, dört bin metre mesafede kulesine isabet eden mermilerin açtığı yaralardan su girmesi için kulesinin bir kısmı dışarıda olduğu halde kaçmağa çalışıldığını gördük. Yine üzerine hücum ettik. Yine toplar ateş etmeye, isabetler birbirini kovalamaya başladı..

Bu sefer pek ağır dalıyordu. Herhalde sakatlanmıştı. Kumanda köprüsünden askere bağırdım:

— Gayret aslanlarım! Düşmanın işi bitiyor!

Yine dalmıştı.

Düşünüyordum. Mermilerimizin bir çoğunun isabet ettiği muhakkak olan tekne hâlâ dalmasında ve seyirinde devam ediyordu. Bunu ufacık mermilerimizin büyük ve kuvvetli olan tekneye mühim bir hasar yapmadığına veriyordum. O halde? Düşmana aman vermemek için son bir çare kalıyordu. Fakat bu, şüphesiz Sultanhisar için da tehlikeli olabilirdi. Çarpışmaya karar vermiştim. Bir daha çıkmasını bekleyerek:

— Müsademeye hazır olun! kumandasını verdim.

Saat 10, dakika 30

Yüze çıkar çıkmaz ikinci defa topunu kullanmağa hazırlanıyordu. Top ateşine devam ederek müsademe hücumu ile üzerine atıldım: Dümnen kısımlarına bindirecektim, o tarafı provamıza almıştım.

Mürettebat müsademe paletini hazırlamışlar, alınlarında sakin ve ulvi bir vekarla çarpışmayı bekliyorlardı. Topların, kısa, kesik, yıldırımli tarakaları devam ediyor. Makinalar gemiyi titreten hiddetli gürültülerle işliyor. Sultanhisar, mürettebatının azim ve heyecanından canlanmış, kükre-miş gibi kendinden on misli büyük avının üzerine çevik ve gayizli gidiyordu.

Biz yaklaştıkça büyüyen, yükselen koca siyah tekne, şaşırmış, hissiz bir halde son dakikasını bekler gibiydi. Bu uzun mücadele tam son ve korkunç bir darbe ile bitiyordu, önümüzde, gayet seri bir hareketle dalgalara gömüldü.

Bir kaç dakika sonra bizim pek yakınımdan hızla denizin üzerine fırladı. Şiddetle sarsıldık. Acaba altımızdan çıkarak bizi devirmek mi istemişti?

Şimdi bir de aczin, o zavallı silahını deneyecekti: Hile! Baş taraftaki kaportadan bir nefes bize beyaz mendil sallıyordu. Şüphesiz bizi bununla meşgulederken intikamını almak teşebbüsünde bulunacaktı.

— Ateşe devam..

Kumandasını tekrar ettim. Toplar ve mavzerler yine harp nöbetini vuruyorlardı. Nihayet bütün -mürettebat kaportalardan dışarı fırladılar.

— Hurra! hurra!..

Ellerinde beyaz mendiller, kollar yukarıda, güverteye dizilmişlerdi.

— Hurra; hurra!..

Mendil sallıyorlar, kule içerisindeki subaylar İngiliz bandırasile teslim işareti veriyorlardı.

— Hurra! Hurra! Hurra!

Bir dakika kendimizden geçmiş gibi idik. Bu manzara karşısında benliğimizi unutmıştık. Vazifemizin bittiği noktada şahsiyetimiz de susmalı idi. Artık biz onlara muhatap değildik.

«Denizlerin yegâne hâkimi İngilizler, imparatorluğunun ufkunda, güneş batmayan İngilizler. Memleketimizin tabii sınırı denizlerdir, ve denizler bizimdir» diyen İngilizler, kendilerinden büyük millet düşünemeyen İngilizler, Türkün fedakârlığı önünde yenilmişlerdi. Ve Sen Corc'un muhteris tacını taşıyan İngiliz bandırası Ay-Yıldızın gökyüzüne yakışan vekarı önünde eğilmişti. Bu bizim şahıslarımızın üstünde, bütün vatana dönük bir iftihar vesilesiydi. Başlarımızın üstünde dalgalanan sancak, kalplerimizin heyecan dolu sevinçlerine uyan el çırpışlarıyla bu zaferi mavi ufuklarına yayıyordu.

Gözlerimden sıcakık heyecan yaşanan dökülüyordu. Kalbimde vazifesini yapmış bir askerın gönül rahatlığından başka bir his yoktu.

Sultanhisar Tonpidobotunun Özellikleri:

TIP: Torpidobot/**YAPIMCI:** Schneider & Cie, Chalonsur-Saone/**DEPLASMAN:** 97ton/**BOYUTLAR:** Loa 40.2m, Lpp 38.0m, B 4.4m, D 1.9m/**TEKNE:** Çelik/**MAKİNE TAHRİKİ:** Buharlı, 1 şaft/**ANA MAKİNE:** 1 üçlü genleşmeli 3 cyl, 2200ihp, Schneider & Cie/**HIZ:** (seyir tecrübesi) 26kts, (1915) 16kts/**YAKIT:** 11.2t kömür/**MÜRETTEBAT:** (1907) 3 subay, 17-20 gemici/(1915) 32 Türk, 4 Alman/**SİLAH DONANIMI:** 2-37mm QF (H) (200), 3 TT 450mm (SK) (5)

Sultanhisar, 1907'de hizmete girdi. 1928'de hizmet dışı kaldı ve 1935'de söküldü.

Sultanhisar seyirde.

1918 yılında,
Charles Diehl tarafından Cenevre Üniversitesinde verilmiş bir
konferans

Kısaca

Bizans Tarihi

Bizans kartalı

Bizans tarihinin önemi

Bizans tarihi, Montesquieu'den bugüne kadar (1)- bir çok ilim adamlarını, sürekli olarak uğraştıracak bir araştırma alanı olmuştur. Bizans bir çoklarının sandıkları gibi Roma İmparatorluğunun devamından, onun çöküş devrinin uzamasından ibaret değildir. Tam tersine, Roma'ya hiç benzerliği yoktur; ondan tamamen ayrı özellikleri taşıyan, bütün aları ile bir «Doğu Devleti»dir.

(1) Montesquieu'nun sözü geçen kitabı şudur: *Considerations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur decadence.*

Tanınmış Tarihçilerden Rambaud'yu dinlersek «Bizans, Avrupa medeniyetinin batıya doğru uzanmış, Asyalıların hücumuna maruz bir koldur» der. Gerçekten Bizans bu barbar ortamda ince, muhteşem ve büyük bir medeniyet meydana getirmiş, Doğunun eğitici olmuştur. İmparatorluğu sık sık sarsan bunalımlara rağmen zafer kazanmış generaller, usta idareciler, güçlü imparatorlar, tanınmış sanatkarlar, ilim adamları yetiştirmiştir. Batıda Roma, Cermenler için naşil bir eğitici olmuşsa Doğuda da Bizans öylece Slav âlemi için - Sırlar, Bulgarlar ve Ruslar için, bir eğitici olarak onları medenileştirmiştir. Bununla beraber, bütün iyi yönlerine karşılık bu büyük İmparatorluğun da fenalıkları, günahları, şan ve şeref günlerine karşılık karanlık, buhranlı, esrarlı devirleri vardır.

Bizans tarihinin bir grafiği yapılmak

gereke bu, yükselişten çöküşe doğru durmadan ve düzenle inen bir hat olmayacaktır. Şunu demek istiyorum ki, Bizans yükselişten aralıksız çöküşe doğru inmemiştir. Buhranlı, karanlık günler arasında şen ve zafer devirleri de vardır ki bunlar grafiğin inişlerine, göze çarpacak derecede çıkışlar sağlarlar. Zaten bu, Bizans tarihinin en göze çarpan noktalarından biridir.

Onbir yüzyıl (330-1453) devam eden Bizans, sonunda Türkler'in bir darbesi ile yıkıldı, dünya haritasından silindi. Fakat bununla önemi kaybolmuş olmadı. Denilebilir ki, bugün bile eski Bizans tarihi ölmüş bir tarih değildir. Çünkü en yeni konu-

lardan bir çoğu onunla ilgilidir. Doğu konusu nedir? Eğer Rusya yüz yıllarca İstanbul'u fethetmek hayalleri peşinde koştu ise bu, kendisini Bizansın doğal varisi saymasından başka bir şeyden ileri gelmedi. Rusya'yı İstanbul'a çeken eski Bizans bağıydı. Sonra Bulgarlar.... Çünkü eski Bulgaristan Kostantaniye'ye kadar uzanıyordu. Sırlar... Büyük Sırp Krallıklarını kurarken İstanbul'dan mahrum olmak istemiyordu. Bunları oraya çeken hep eski gelenek... Özellikle Yunanlılar, Bizans'ı Helenizm'in, Yunan uygarlığının bir sembolü saydıkları için kendilerini tek "meşru vâris" farzediyorlardı. Görülüyor ki İstanbul'u düşündüren hep Bizans'a bağlı anı-

Eski İstanbul'un bir gravürü.

Bizans devri İstanbul'unun hayali bir resmi.

lardır... Etiyen Duşan, Simeon, Yuvanıs Paleolug... gibi isimler hep bu milletlere meşru emeller veriyor, «meşhur şehrin» zaptı amacı peşinden koşturuyor. Demek Bizans ne kadar uzak bir mazı olsa bile gene önemini kaybetmemiş bulunuyordu. Çünkü bu milletler bugün bile bu arzuyu beslemekten vazgeçemiyorlar.

BİZANS TARİHİNDE BİRİNCİ DEVRE

Bizans tarihini iki devreye ayırmak mümkündür:

1 — İstanbul'un kuruluşundan dokuzuncu yüzyıla kadar. (326-667)

Kısaca: Büyük Kostantin, Kostantantiniye'yi kurup onu ikinci bir Roma merkezi yaptığı zaman Bizans tarihi başlamıştır (326). Konstantiniye'nin yeri çok önemlidir. Doğu ile Batı'nın bulunduğu yerde bulunuyordu. Bu durum Bizans'ın tarihi bakımından dikkat çekicidir. Roma imparatorluğunun bu yeni başşehri yavaş yavaş başka bir karakter aldı, Doğululaştı ve Batıdaki Roma'dan ayrıldı, ona benzemedi. Çünkü burada başka bir millet, başka bir ruh vardı.

Bununla beraber görünüşe göre Roma gelenekleri sürüp gidiyor, resmi dil olan Latince hâkim bulunuyor, imparatorlar hâlâ Roma Vasilevsi ünvanını taşıyorlardı. Kısaca dışarıdan bir Roma birliği görünüyordu, fakat gerçekte bu Doğu Roma, deren Roma geleneklerine rağmen başka Doğu'ya ait, kendisine özgü çeh-

resini veren vasıfları edinmeye başlıyor, bu vasıfların hepsi onu Batı'dan uzaklaştırarak daha çok bir «Doğu Devleti» haline sokuyordu. Denilebilir ki, bu devir bir geçiş devri idi. (375) de Teoaoz öldüğü zaman imparatorluk gerçi olarak resmen ikiye ayrıldı ise de gerçekte bu ayrılık konuyu açık bir şekilde koymaktan başka bir şey olmadı. Çünkü Roma Birliği'nin zaten anlamı kalmamıştı.

Şimdi açıklamaya geçelim:

İmparatorluk kuruluşunun ilk zamanlarında iki büyük buhran geçirdi:

a) Barbar istilası: Yeni Roma, eski Romayı mahv ve harap eden bu istilâdan hatta faydalanarak, sınırlarını bir kat daha genişletti.

b) Din buhranı: Önemli bir konu halini aldı ve imparatorluğu, çok sarstı. Beşinci yüzyılın son yarısında başlayan bu dini çekişmeler (Aryanizm, Nasturyanizm, Realizm, Monofitisintizm, Montenizim- konuları) uzun zaman sürdü. Bu arada Papa ile çıkan ihtilâf da sonradan Doğu ve Batı kiliselerinin ayrılmasıyla sonuçlanmıştı.

Bu devirde gelen İmparatorlar; İkinci Teodoz, Marsiyen, Anastas, Zenon... gibi, Bizans'ın güçlü kişileri değildiler. Bununla beraber yavaş yavaş merkezi bir yönetim, iyi bir ordu, hükümete bağlı ve dili Rumca bir kilise meydana gelmişti. Rumca ancak kiliseye nüfuz edebilmişti; resmi dil hâlâ Latince idi. Bütün bunlar beşinci yüzyıla kadar doğal bir gelişme ile meydana çıkmıştı. Bundan dolayı Bizans

beşinci yüzyılda grafiğinin ilk yükselme çizgisini çizmiş demektir.

DURAKLAMA DEVRİ

Fakat birdenbire bir duraklama başladı; Neden?

Altıncı yüzyılda İmparatorluğa geçen Justinyen, İllirya'nın adı bir köylüsü iken talihinin yardımı ile İmparatorluk tahtına çıkmıştı. Bu hırslı gencin iki sabit fikri vardı: İmparatorluk, hristiyanlık. Kafasını hep bu iki fikir doldurdu. Bütün eserlerinde bu iki fikrin izlerini buluruz. Justinyen bir taraftan eski Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak, öbür taraftan Hristiyanlığın kahramanı olmak istiyordu. Bu arada Kuzey Afrikayı, İtalyayı, İspanyayı, Balear adalarını zapt ve fethetti. Güney Gol'un nüfuzunu tanımak hakimiyetini tasdik etmek zorunda kaldı. Akdeniz yeniden bir Roma gölü oluyor, «eski, büyük İmparatorluk» yeniden kurulmuşa benziyordu.

Justinyen yalnız fatihlik şerefi ile yetinmek istemedi. Roma İmparatorları gibi kanun, koyucu, yenilikçi ve İslahatçı olmak istedi. İşte «Justinien Hukuku» denilen Kanunlar Topuluğu o zaman meydana geldi.

Bu eser, gerçekten büyük bir âbideydi. Bu büyük âbidenin yanında, Justinienin teşvik ettiği güzel sanatların, ondan pek de aşağı kalmayan büyük âbideleri, yer alıyorlardı. Bizans mimarlığının en nefis eserlerinden sayılan Ayasofya, Raven kiliseleri o zaman yapılmışlardı. Diğer taraftan hristiyanlık, özellikle Ortodoksluk peşinden koşan Justinien bunu İmparatorluğun genel dini yapmak için çok çalıştı, aleyhinde olanları birleştiremedi, ölümünden sonra çekişmeler, münakaşalar yeniden baş gösterdi.

Justinien böylece hemen bütün düşündüklerini yerine getirmiş oluyordu. Fakat bu muazzam eserin büyüklüğü daha çok görünüşte idi. Altıncı yüzyılın şüphesiz en meşhur siması olan bu hırslı İmparator büyük eserler meydana getirmek peşinden koşarken bilmeyerek devletin hayatını tehlikeye sokmuş, ona iyilikten çok fenalık yapmıştı. Bizans ;bu büyük fetihlerin yükünü çekecek halde değildi. Belki karısı Teodora daha

iyi düşünüyordu. Daha pratikti; gözlerini Batıdan çok Doğuya çevirmeyi tercih ediyor, Bizans'ı her zaman bir Doğu devleti olarak görmek istiyordu.

BİZANS HÜCUM ALTINDA

İmparatorluk yedinci yüzyıldan dokuzuncu yüzyıla kadar Justinienin büyük eserinin yükü altında ezildi durdu. Bu arada malî, askerî bitkinlikler baş göstermiş, yönetim düzeyinden çıkmıştı. Artık hudutlara tecavüz eden Araplara, Acemlere karşı koyamıyorlardı.

Özellikle yedinci yüzyıl İmparatorluğun geçirdiği öldürücü ve kırıcı devirlerden biridir. Bu sırada Heraklios gibi ordularını zaferle Nino va ve Katazifon'a kadar götüren kumandanlar yetişmedi değil, ama bu çabalar İmparatorluğu kurtaramıyordu. Koca Bizans, her taraftan hücum ve istila eden Araplara, Bulgarlara, Avarlara karşı koymaktan halsiz düşmüş, aciz ve güçsüz sarsılıyor, en değerli topraklarını yabancılara bırakmaya mecbur olurken iç karışıklıklar onu büsbütün zayıf düşürüyordu. Bu siyasi değişiklikleri sosyal değişiklikler izledi. Bu sırada meydana gelen sosyal değişiklikler gerçekten önem-

lidir. Çünkü, İmparatorluğun bu değişiklikler sonucunda son şeklini alışı önce dil'de görüldü. Yedinci yüzyıla kadar resmi dil olan Latince yerini Rumca'ya bırakmak zorunda kaldı. Artık Rumca yalnız haikın değil, hükümetin, devletin de resmi dili oluyordu. Bu zamanın edebiyatı özellikle dikkat etmeye ve incelenmeye değer. Her şey yavaş yavaş milli bir şekil alıyor, Bizans ruhu dördüncü yüzyıldanberi devam ederek gelen gelişmesini tamamlıyordu. Artık İmparatorluk bütün anlamıyla bir Bizans İmparatorluğu oluyor, dili Rumca bir Bizans milliyeti, uygarlığı kuruluyordu. Hatta bu sosyal değişiklik kiliseye de sıçradı. Papa ile, Batı ile ayrılık bu sırada oldu: Doğu kilisesi Batı'dan büsbütün ayrılarak milli bir Bizans kilisesi halini aldı.

Tabiatlarının vahşileşmesi, ahlâksızlığın her tülüsü, karışıklıklar, isyanlar, keyfi idare bu tenlikelerle dolu ve karanlık devrin dikkate ve kayda değer özelliklerindendir. İmparatorluk her şeyi düzelterek güçte bir başa, kendini kurtaracak bir ele muhtaçtı. Talih bu kurtarıcıyı esirgemedi.

İzoryali İmparatorlar gerçek kurtarıcılar oldular. Bunlar İkonoklast-

lar adı ile tanınmışlardı. Dokuzuncu yüzyılda iktidara geldikleri zaman İmparatorluk en karanlık devirlerinden birini yaşıyordu. Sülalenin kurucusu Beşinci Kostantin sert yaratılıştı, sebatkâr ve irade sahibiydi. Charles Martel nasıl Araplar'ı Puvaty'e'den çevirdi ise o da öylece Bulgarları çevirerek memleketi işkalden kurtardı. Talihi ona güçlü generallere, değerli nazırlara sahip olma mutluluğunu vermişti.

Fakat Bizans'ı her zaman hırpalayan şu din meseleleri yine ortaya çıktı. Halk bundan hiç memnun olmadı. Bununla beraber işkalden kurtulmuşlardı, bu büyük bir şeydi; Bizans düşmanlarına galip geliyor, yeniden kendini toparlıyordu. Dokuzuncu yüzyıl ortalarında iktidara gelen Teofil bu imparatorların en tanınmışlarından. Bu sırada Bizans, tarihinin en parlak devrine erişmiş bulunuyordu. Güzel sanatlar daha ince bir şekil almıştı. Teofil İmparator Sarayı'nın çevresine çok zarif binalar yaptırmış, başka bir çok inşaat ve âbideler bunları izlemişti. Bu yeni tarzda Arap mimarisinin etkisidaha belirli bir şekilde görülür.

Diğer taraftan ilim hayatı başlıyor, yeniden kurulan Kostantaniye

Bizans devrinin İstanbul'u

Üniversitesi bütün orta devirlerin en önemli bir ilim merkezi haline dönüştüyordu. Bu üniversite bir çok dikkate değer kişiler yetiştirdi. Metod ve Siril gibi İslav âleminin tanınmış öncüleri hep burada yetiştiriler.

Kısacası, artık Bizans medeniyeti kurulmuş, olgunluk çağına ulaşmış, aynı dil, aynı yaşayış, aynı din, aynı kanun ve aynı medeniyete sahip bir millet meydana gelmişti. Bu milletin artık eski-Roma ile ilişkisini aramak anlamsızdı. Onun kendine özgü ve Avrupalı olmaktan öteye Asyalı bir hali vardı. Bununla beraber dikkate değer olan nokta şu ki, bu milli birliğin kuruluşu bir-yükselme devrinde olmuyor, tam tersine Bizans tarihinin en zor, en karanlık devreleri aşılrken meydana geliyordu. Makedonya sülalesi iktidara geldiği zaman bu gelişme sona ermişti...

İmparatorluğun (330 dan 867) 'ye kadar devam eden beş yüz yıllık gelişme devrinin genel çizgileri bunlardır.

BİZANS TARİHİNDE İKİNCİ DEVRE

2 — Dokuzuncu yüzyıldan İstanbul'un Türkler tarafından fethine kadar (867-1453).

Kısaca:

Bizans 867'den.1005'e'kadar refah devrinin en mutlu yıllarını yaşıyordu.

Makedonya sülalesinin kurucusu olan Birinci Bazil, sonra ikinci Bazil Bizans'ın herhalde iyi imparatorları sayılamazlardı. Kırıcı, sert yaratılışlı, merhametsiz, duygusuz adamlardı bunlar. Halka kendilerini sevdirecek yerde onları korkutuyorlardı. Fakat bütün bu kabahatlerine rağmen iyi idareci oldular, hiç bir şeyden, çekinmediler, hiç bir engel önünde duraklamadılar. Özellikle genel menfaat, genel servet söz konusu olduğu zaman her fedakârlığı yaptılar. Bu imparatorlar tam bir Doğu imparatoru hayatı sürüyorlardı. Şatafatlı saraylar, zengin mobilyalar, süslemeler, ziyafetler, şenlikler, eğlenceler için yüksek sayılara ulaşan harcamalar yapıyor, ihtişamlı, tantanalı bir saray hayatı yaşıyorlardı. İmparatorların çevresinde nedim ve nedimeler dolaşarak, geçmişleri karanlık bir çok kimseler imparatora yaklaşıp

Ayasofya'daki mozaiklerden biri.

onun sevdikleri arasına geçiyor, bazen bunlar yüksek mevkilere kadar ulaşıyorlardı.

Bu devrin İmparatorları da Justin-yen gibiy büyük hayaller arkasından koştular. Helenizm'in Ortodoksluğun kahramanı olmak istediler. Bu hayalleri zamanla gerçeğe dönüştü. Fakat çok sürmedi, çünkü, olayların gidişi Bizans'a başka bir talih hazırlıyordu.

Şimdi açıklamaya geçebiliriz:

İlk zamanlarda İmparatorlar hücumla geçtiler, saldırılar karşılamağa çalışıldı, Araplar Fırat'a kadar sürüldü. Bizans orduları Suriye'yi geçerek Filistine girdiler. Kudüs'e kadar ilerlediler. Avrupa'da Simeon'un,

Samuel'in büyük Bulgar Krallığı ikinci Bazill'in amansız darbelerine dayanamadı, eridi, bitti. Bulgarlar kendilerine karşı hiç bir merhamet eseri göstermeyen bu İmparatora «Bulgar Katili» diyorlardı. Bütün Balkan yeniden Bizans hakimiyeti altına girdi. Zaferlerden kuvvet alan İmparatorlar İtalya'ya kadar ei uzatmaktan çekinmediler. Dış siyaset yeniden canlanmıştı (2). Bizans tekrar Suriye'den Tuna'ya, Ermenistan'dan İtalya'ya kadar hüküm sürüyordu. İmparatorluk idaresi içine yeniden her cins ve milletten binlerce nüfus girdi. Bununla beraber Bizans bunları her zaman olduğu gibi usta siyasetiyle pek gü-

zel idare etti. Roma nasıl,-Germenleri medenileştirip terbiye etti ise, Bizans da bunları öylece medenileştirmiş ve terbiye etmişti.

(2) *Kostantin Porfirojenet «İmparatorluğun İdaresi» adil eserinde Rum elçilerinin hareket tarzlarından bahsediyor. Buna göre entrika, yalan, ihanet, meşru silahlardan sayılıyor. Siyasi memurlar hükümet memurları arasından seçiliyor. Bir yere sefir gönderilirken izleyeceği hareket tarzı kendisinden sorulurdu. Ayrıca gerekli talimat verilirdi. Venedik diplomasisi Bizans diplomasisinden çıkmadığı. Sonradan Rönesans İtalyan diplomasisi de bu model üzerine kurulmuştur. (La-vvisse Rcımband tarihi, cild 1).*

Zâten yukarıda da söylemiştik. Bütün bu halk uzun süre Bizans etkisi altında kalmaları sonucu olarak yavaş yavaş Bizans medeniyetini kabul etmişler ve ediyorlardı.

Bu sırada Başşehir, Kostantaniye bir ihtişam, aynı zamanda bir ırfan ve sanat sergisi olmuştu. Denilebilir ki orta çağın bir Paris'i idi, fakat bir Doğu Parisi. Şehrın zenginliği ve ihtişamı, azameti ve âbideleri bütün bu medenileşmeğe başlayan barbar dünyasının hırslarını tahrik ediyordu. Bununla beraber İmparatorlar her tarafta düzeni sağlamayı başarmışlar, refah ve saadet başlamıştı. Bizans'ın yeni kurucuları Makedonyalı krallar Justinyen'i yalnız fetihlerde örnek almakla kalmadılar, onun gibi kanun koyucu olmayı da düşündüler. Bu düşünceleri de gerçekleştirdi. Yeni teşkilât yapıldı. II. Bazil öldüğü zaman imparatorluk kurulmuş bulunuyordu. Mükemmel bir hale getirilmiş olan ordunun yardımı ile imparatorların nüfuzuna karşı çıkan prensler ortadan kaldırılmış, merkezi idare tamamiyle kurulmuştu. Fakat dokuzuncu yüzyıldan beri sürüp giden bu yükseliş devri yeniden duraklamağa başladı.

YENİDEN DÜŞÜŞ

Talih Bazile'in yerine iyi hükümdarların geçmesini istemedi. Kuvvet, ihmalcı, azimsiz imparatorlar, kadınlar eline düştü. Bu devir grafik çizgisinde yeni bir düşüş gösterir, içeride asayiş ordunun kuvvetine bağlıydı,

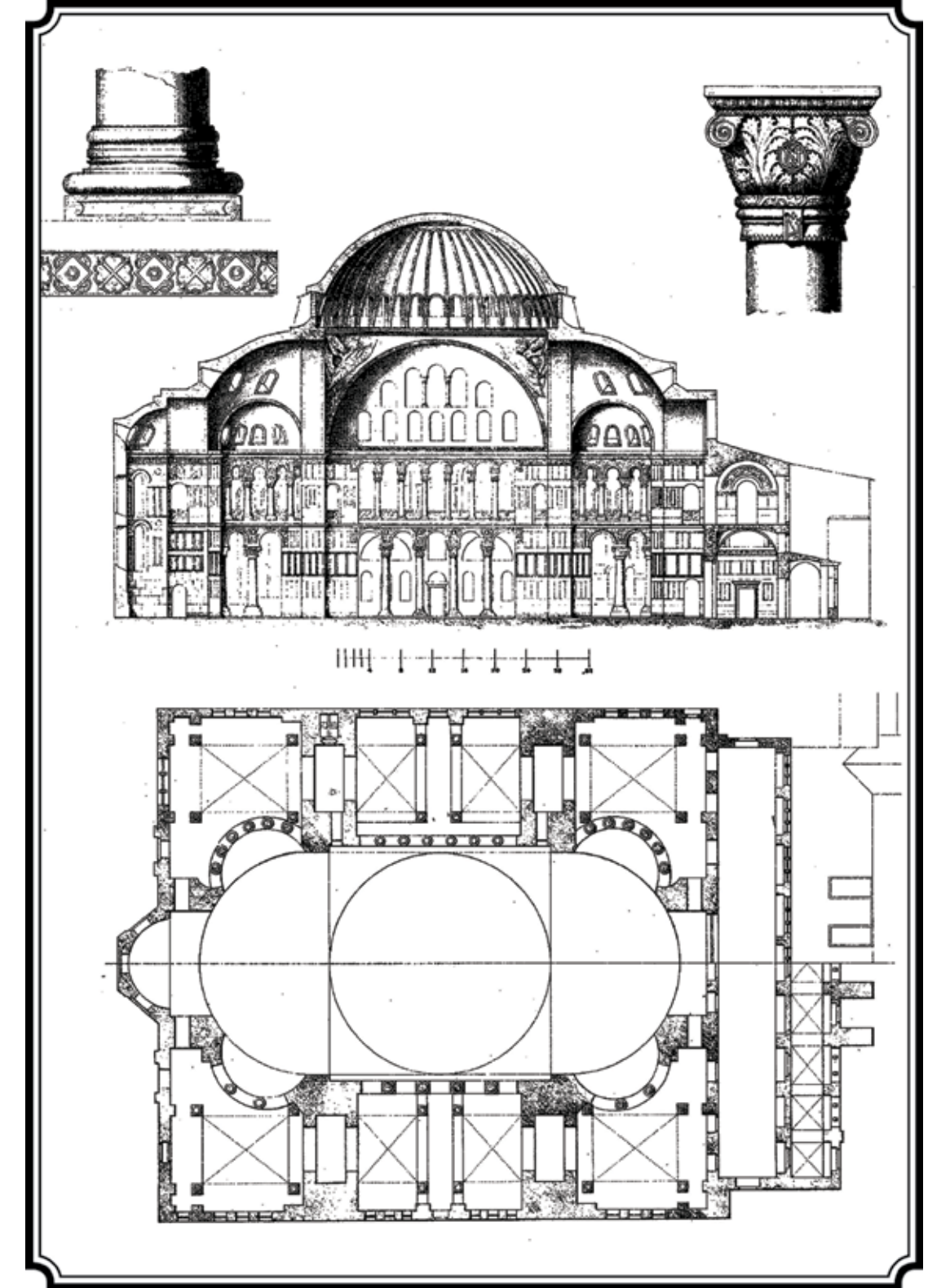
yani korkuya dayanıyordu; ordu zayıfladığı gün iç tehlikelerin baş göstereceği şüphesizdi. Halbuki ordu ihmal ediliyor, sonuçta içeride ufak tefek karışıklıklar baş gösteriyor, bu iç tehlikelere İtalya'da Normon, Asya'da Türk tehlikesi gibi dış tehlikeler de katılıyordu. Bu sırada tekrar ortaya çıkan ve en çok zarar veren dini karışıklıklar imparatorluğu büsbütün sarsıyordu. Her tarafta yeniden karışıklıklar başlamıştı. Aynı zamanda üç İmpargtor, imparatorluğu bölüşüyorlardı. Bu sırada Selçuklular İstanbul kapılarına dayanmıştı. Fakat Bizans sanki hiç oralı olmuyor, içerideki dedikodulara, entrikalara kendini vermiş hiç bir şey görmüyordu. Bi-

zans tarihi yeniden karanlıklara bürünmüştü.

Fakat birden yeni bir durum, bir can belirdi, ölecek sanılan Bizans tekrar dirildi, grafik çizgisi devamlı bir düşüşten kurtularak yeni bir yükselişe başladı.

Tekrarlayalım, bu durum zaten Bizans tarihinin en dikkate değer bir karakterini oluşturur. Onikinci yüzyıl. Bizans yeniden canlanıyordu, bunun nedeni neydi?

Bu sırada iktidara geçen Komnenler'i Fransa'daki Kapet sülalesine benzetmek olasıdır. Onlar gibi memleketi kurtardılar. Aleksi Komnen, oğlu Jan Komnen, sonra Emanuel Komnen sırasıyla hükümdar ol-

Hamallık yapan bir bekan uşağı.

İmparator Constantin.

dular. Özellikle sonuncusu dikkate değer, bir kişidir. Emanuel zarif, edip bir prens, usta bir diplomat, din işlerini bilen, aynı zamanda cesur bir askeri.

Serbest ruhuna Batı'nın askerlik geleneği sinmişti. Tahta geçtiği zaman rezaietleriyle dikkati çeken bu zeki prens orijinal, fakat güçlü bir hükümdar oldu. İmparatorluk onun yaptığı hizmetle yeniden bir canlı yaşayışa girdi. Bununla beraber Komnenler'in gayretleri Bizans'da yeni bir yükselme devri açmakla beraber büyük bir güç sağlayamadı. Çünkü Haçlı seferleri başlamıştı.

Komnenler Batı'da Normanlar'a, Doğu'da Selçuklular'a karşı zaferler kazandılar. Diplomasi âdeti olduğu üzere ustaca hilelerini ele aldı. Kostantariye âdeta onikinci yüzyılda Avrupa diplomasisinin merkezi oldu. İdare işleri düzene sokuldu, ordu yeniden düzenlendi, sosyal yaşama tekrar yoluna girdi.

Bu sırada medeniyet daha zarif bir

şekil alıyordu. Başşehir o kadar güzel ve nefisti ki... O zamanın turistleri anlata anlata bitiremiyorlar. Yazdıklarını okumak bunu anlamak için yeter. İkinci Haçlı seferinde İstanbullu gezmiş bir yahudi, Benjamin Tudel «Bağdat müstesna olmak üzere bütün dünyada İstanbul'un servet ve ihtişamıye, letafet ve zarafetile kıyaslanacak hiçbir şehir yoktur» diyor ve «o kadar iyi giyiniyorlar ki, halk ile prensi ayırt etmek mümkün olmuyor» diye ekliyor. Dördüncü Haçlı seferine karışmış olan Robert de Blary, daha sonra Marshal Champayny İstanbul'u zengin satırlarla övüyorlar. (3)

Fakat bu zenginlik, bu fazla varlık ve ihtişam Bizans için pek iyi sonuçlar vermedi. İmparatorluk için acı ve ağır olayların doğmasına sebep oldu.

(3) Benjamin Tudel yazıyor: «Tacirler akın akın her taraftan Kostantaniye'ye geliyorlar. Şehir bu tacirlerle dolu ve

çok kalabalık. Dünyada İstanbul'la ölçülecek Bağdat'tan başka bir şehir yoktur. Dünyada Ayasofya kadar servet ve ziyeti olan bir mabed bulmak imkân haricinde. Hipodromdaki oyunların eşini hiç bir yerde görmek mümkün değil, hiç bir tarafta bu kadar servet, bu kadar büyük binalar yok. Memleketin ahâlisi olan Rumlar altın ve mücevheratça çok zengin. Onları ipekten ve altın saçaklarla süslü, islemeli elbiselerle atlara binmiş geçerken gördükçe hükümdarın oğullarından ayırdetmek güç oluyor. Memleket geniş, ekmeği, eti, her türlü hububatı çok. Dünyada hiç kimse onunla servetçe eşitlik iddiasında bulunamaz.»

Dördüncü Haçlı seferiyle gelmiş olan Willehardouin, Kostantaniye önüne geldikleri zaman hiç hayrette düşmemiş olduklarını söylüyor ve ekliyor: «Bir çokları vardı ki bu yüksek duvarları, zengin kaleleri, muhteşem sarayları muazzam kiliseleri gördükleri zaman gözlerine inanamadılar.» (Lavis et Rambaud Tarihi, cild 1-2).

HRİSTİYANLIK VE BİZANS

Bu sırada Haçlı seferleri devam ediyordu. Denilebilir ki hristiyanlık, Bizansa en büyük fenalığı yapmıştır, iç çekişmelerin bir çoğu bu yüzden çıktığı gibi dış tehlike de onunla gelmiştir. Haçlı seferleri Bizans'ı Avrupa ile temas ettirdi. Fakat Doğu ile Batıyı, birbirlerini anlamağa kabiliyetli olmayan bu iki kelimeyi yaklaştırmak ne kadar güçtü. İmparatorluğun zinet ve saltanatı yalnız civar milletleri değil, böyle şeyler görmemiş olan Latinlerin de hırs ve kıskançlığını tahrir ediyordu. Hatta şövalyelerden bir çokları Kostantaniye'yi hemen zabtedivermek istediler. Bizans çevresi yeniden karıştı, bulundu. Bunların, memlekette çıkardıkları düzensizlik İmparatorluğu zayıf düşürdü. Ve bu halden sonraları Türkler faydalandılar. Bu sırada İmparator olan Manuel oldukça hırslı bir adamdı. Justinyen gibi büyük fikirler besliyordu.

Bununla beraber Latinlerin korkusu çok sürmedi. Çünkü Manuel yaşamadı öldü. Son azimkar hükümdarını da kaybetmiş olan Bizans içeride Latinlerin neden oldukları düzen-

sizliklerle zayıf ve halsiz düştü; dıştan gelen hücumlara karşı koymaktan büsbütün âciz bir hale gelmişti. Çevrede Bizans boyunduruğundan kurtulmak isteyen milletler hemen bu fırsattan faydalanmaya koyuldular: Yeni bir Bulgaristan, yeni bir Sırbistan kuruldu. Papa da bu fırsattan faydalanmayı unutmuyarak nüfuzunu İstanbul kilisesine kadar yaydı.

Bütün bunlar İmparatorluğu yavaş yavaş parçalıyor, bitiriyordu. Daha sonra on üçüncü yüzyıl başlarında Venedik diplomasisinin, papanın hileleriyle Bizans Komnen İmparatorluğu büsbütün ortadan kaldırdı; senelerden beri bunu bekleyen Latinler derhal yerine, bir «Latin İmparatorluğu» kurdular (1204). Bizans için bu, en acı bir darbe idi. Siyasi bağımsızlığını bu şekilde tümüyle kaybetmiş oluyordu. Bununla beraber, Doğuya yabancı, pek az kuvveti ve nüfusu olan Latin İmparatorluğunun uzun süre devam edemeyeceği de şüphesizdi. Nitekim de öyle oldu. Geldi, geçti...

Bizans Paleoloğlar sayesinde yeniden bağımsızlığını elde etti (1261). Yalnız bir etkisi kaldı: Yabancı hâkimiyeti Rumiarda milliyet hissinin uyanmasına neden olmuştu. Fakat tahtı işgal eden yeni imparatorlar, Paleoloğlar, eski imparatorlar gibi iyi bir talihe kavuşamadılar. Daima

Galata Kulasi ve surlar.

sarsılan bir tahtta oturdular. Çünkü İmparatorluğun azalmış, bitmiş olan kuvveti artık çoğalmıyordu. Balkan hükümetleri hâlâ eski imparatorluklarını kurmak hülyaları peşinden koşuyorlar; güneyde yeniden ortaya çıkan bir kuvvet, Osmanlılar Bursa'yı zabtederek kendilerine başşehir yapıyorlardı.

BİZANS DÜŞÜYÖR

Bu başşehir az zaman sonra Edirne'ye çıkıyor, İmparatorluk bir anda Selanik'e kadar Rumelideki bütün topraklarını kaybediyor. Bu sırada azimkar, iyi, güçlü imparatorlar gelmedi değil, fakat ne Kantakuzenlerin, ne Emanuel Paleologların memleketi düşmüş olduğu durumdan kurtarmaları mümkün değildi: Her tarafda mali, idari zaaf, iç harpler, intizamsızlık, kısacası anarşi vardı.

Bu arada tahtı ele geçirmek için çalışanlar, entrika çevirenler birbirlerine muhalif guruplar kuruyorlar, kendilerini hasımlarına karşı kuvvetsiz buldukça yabancılardan yardım istemek derecelerine kadar düşüyorlardı. Böylece yabancı müdahaleler başlıyor, özellikle Türkler bu girişim devrinden yararlanma fırsatını kaçırmıyorlardı.

Bütün bu karışıklıklara halkın soy-lulara karşı hak iddia etmeye kalkışmaları, yeniden dini çekişmelerin ortaya çıkması gibi şeyleri de ek-

lerseniz o zamanki Bizans'ın hali gözünüzde anılır. Sonra bunlar öyle bir zamanda oluyordu ki İmparatorluk küçüle küçüle yalnız Kostantaniye'den ibaret kalmış, dışta ulaşım kesilmiş, çünkü Türkler şehri kuşatma altına almışlardı. Artık hiç bir ümit yoktu; ne para, ne asker, ne de vatansever kalmıştı (1453). Bir kaç gün kuşatmadan sonra Mehmet II.'nin orduları her taraftan şehre giriyorlardı.

İşte Bizans tarihinin ana hatları bun-

lardır. Yalnız şunu ekleyelim ki bu şan ve şeref memleketi, ölüm halinde iken medeniyetin yüksek devrine eriştiydi. İtalya Rönesans devrinin habercileri, öncüler bu zamanda yetişmişlerdi. Bizans güzel sanatları İtalya sanatının etkisi altında daha başka bir şekil almış, edebiyat daha zenginleşmişti. Son paleoloğ kılıcı elinde öldü ve imparatorluğu tamamen çöktü ise de Bizans'ın etkisi uzun zaman devam etti. Özellikle Helenizm, Bizans eski Yunan klasiklerinin eserlerini meydana çıkararak eski ecdadı hatırlatmıştı. Hatta bu hareket etkisiyledir ki imparatorlar «Roma Vasilevsi» ünvanını bırakıp «Helenlerin Kralı» ismini aldılar. Fakat bunlar boş şeylerdi. Başşehirde bu gibi şeylerle uğraşılırken II. Mehmet kapılara dayanmış, imparatorluğun hayatını tehdit ediyordu. Fakat Helenizm, nasıl olursa olsun yaşamak, ölmek istiyor, karanlıklar arasında kendisine daha iyi bir gelecek hazırlamak peşinden koşuyordu...

Bir şey daha eklemek isteriz: Özeti yapılan bu on yüzyıllık tarih gerçekte bir şan ve şeref tarihidir: Justin-yen, Akdenizi tekrar bir Roma gölü yapmış, 10. asırda Makedonyalı imparatorlar Bizans'ı yine doğunun en büyük ve kuvvetli bir imparatorluğu haline getirmişler, daha sonra Komnenler ona yeniden parlak bir çehre vermişlerdi.

Bizans'ın çöküş redenlerini ararken bu şan ve yükseliş devirlerinin nedenlerini de aramalı. Bazen ölecek sanılan Bizans'ın birden yeni bir azim ile canlanması acaba nedendir? Bu zayıflık arasında bu kuvvet nereden çıkıyor? Bunları açıklamaya çalışmalı.

Sözlerimi bitirirken nihayet şunu tekrar edeyim ki... Bizans medeniyetinin bugünkü Avrupa'ya yapmış olduğu etki çok büyüktür.

Uzun süre siyasette, dinde, bilimde... Ondan, onun büyüklüğünden, kısaca onun mirasından kalma bir çok izler bulunacaktır. Ortaçağın bu dikkate değer simasını unutmamak gerekir.

Cenevre, 22 Nisan 1918

Tarihte Antalya ve Alanya

M.Ö. 150 yıllarında kurulan Antalya, M.Ö. 79'da, kesin olarak Roma İmparatorluğu'na katıldı.

Sami Kılıçdöven

Güneşli bir günün sabahı, erken saatde, Anadolu'nun güney sahilindeki şirin bir koyda, bir kalenin inşasına başlandı. Kaley, Bergama Yunan Kralı Attalos yaptıırıyordu. Bugün 2100 yıldan fazla oluyor...

Aynı tarihlerde Asya'da, kıtayı, Hazar Denizi'nden, Büyük Okyanus'a kadar kaplayan Hun-Türk imparatorluğu hüküm sürmekteydi. Devletin başında, adı destanlaşan büyük Türk Hakanı Oğuz Han'ın torunu vardı.

M.Ö. 150 yıllarında kurulan Antalya, M.Ö. 79'da, kesin olarak Roma İmparatorluğu'na katıldı. Hun Türkleri ise aynı devrede, Asya topraklarında Roma İmparatorluğu'ndan daha geniş bir imparatorluk kurmuştu.

Sonra, aradan 1000 yıl geçti...

Doğu Roma İmparatorluğu'nun payına düşen Antalya, artık Bizans İmparatorluğu'nun elinde bulunmaktadır. Selçuklu akıncıları ise, Bizans topraklarını altüst ediyorlardı. Fakat kesin fetih hareketi henüz başlamış değildi, İmparator Romanos Diogenes telâş içindeydi. Anadolu'ya giren Selçuklu ordularını durdurmak için doğuya hareket ediyordu.

Yıl 1071 ve Sultan Alp Arslan'ın dünya tarihini değiştiren Malazgirt zaferi. 1071'e kadar Bizans'ın elinde olan Antalya, o tarihten sonra Anadolu Fâtihî Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından fethediliyordu.

ALTI KEZ ELDEN ELE

Aslında bu, Antalya'nın bir Türk kumandarı tarafından ilk zaptı değildir, ilk olmadığı gibi sonuncu da olmayacaktır. Çünkü şehir, Süleyman-

Şah'tan önce, Türk amirali Karinoğlu Fazl'ın kumandasındaki Müslüman donanması tarafından zaptedilmişti.

Süleyman-Şah'tan sonra da, dört kez el değiştirdi. Amiral Karinoğlu Fazl, 860 yılında Antalya'yı zaptetmişti. Ancak, şehir fazla muhafaza edilemedi ve tekrar Bizanslıların eline düştü. Malazgirt'ten sonra, ikinci olarak, Süleyman Şah, Antalya'yı aldı. Bu kez şehir, 1103 yılına kadar Türkler'in elinde kaldı.

Fakat, Antalya, son derece önemli bir limandı. Bu bakımdan düşman, gözünü bu değerli kaleden ayırmıyordu. Netekim 1103 yılımda Bizans imparatoru Alexius Komnenos tarafından yeniden ele geçirildi. Türkler, bir süre sonra şehri yine geri aldılar. Bu, şehrin Karinoğlu Fazl ile beraber üçüncü kez Türk kumandanları tarafından fethedilişidir.

Bizanslılar yine de inat ediyordu. Kısa bir süre sonra, 1120'de imparator Yuannis Komnenos, Antalya'yı geri almayı başardı. Bu defa Antalya, 87 yıl Bizans'ta kaldı. Bu arada, II. Sultan Kılıç Arslan tarafından kuşatıldıysa da zaptedilemedi. Nihayet, I. Sultan Gıyâseddin Keyhusrev, 1207 yılında Antalya'yı tekrar kuşattı. O devrede Kıbrıslılar, Anadolu kıyılarıyla sıkı bir ticaret teması halindeydiler. Özellikle yiyecek maddelerini oradan temin ediyorlardı. Bu bakımdan şehri muhafaza eden Aldobrandi adındaki kişinin isteğine uyarak Antalya'yı kurtarmak üzere yardıma koştular. Gelenlerin başında, Kıbrıs Kralının vasisi Gautier de Montbéliard bulunuyordu. Bunun üzerine, Sultan Keyhusrev, şehri zorlamaktan vazgeçip, civardaki tepeleri tutarak tam bir kuşatma yapma yoluna gitti.

Antalya'nın görünümü ve Anadolu Selçuklular'dan kalma Yivli Minare.

Alanya.

Bu taktik çok geçmeden etkisini gösterdi. Şehirde sıkışıp kalan Rum halkı, Türk hükümdarını davet ettiler ve şehir 1207 yılının martında fethedildi. Fethedilen diğer bütün şehirlerde olduğu gibi. Antalya'ya hemen bir vali ve kumandan tayin edildi. Kültürel tesisler yapılmasına, camiler inşasına başlandı. Antalya'nın fethi, Selçuklular'ın ticarî gelişimi bakımından da büyük bir önem taşır. Burası sayesinde Venedikliler'le temaslar oldu. Venedikliler'le yapılan ilk ticarî anlaşma, Antalya'nın fethinden sonra olmuştur.

ANTALYA'DAKİ TÜRKLERİN ÖLDÜRÜLÜŞÜ

I. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, Antalya'yı zaptettiği zaman, Kıbrıs'tan gelen kuvvetlerin başındaki Gautier de Montbeliard'ı da esir etmişti. Ancak sonradan onu serbest bıraktı. Bunun üzerine bu kumandan, aradan on yıl geçmeden, 1215'te Antalya üzerine yeni bir sefer düzenledi ve şehri zaptederek, bütün Türkler'i kılıçtan geçirdi.

Fakat düşmanın bu tecavüzü uzun sürmedi. Sultan İzzeddin Keykâvus, şehri savaşıarak geri aldı ve başta Gautier de Montfoeliard da olduğu halde bütün Hristiyanlar'ı öldürdü. Sultan Keykâvus'un bu defa ki zaptı, Antalya'nın beşinci kez bir Türk kumandanı tarafından alınışdır. Şehir artık kesin olarak Türkler'indir.

Aspendos Tiyatrosu, Serik.

görülmemektedir.

Antalya ve Alanya, Selçuklu devleti ayakta durduğu sürece, çok önemli bir liman görevi yapmaya devam etmiştir. XIV. yüzyılın başlarında devletin yıkılmasından sonra da bu çevre Hamidoğulları'nın hükmü altına geçti.

DÜNDAR BEY'İN ÖLÜMÜ

Hamidoğulları, Selçuklular tarafından, Bizans sınırına yerleştirilen bir uç beyliği idi. Beyliğin kurucusu Feküddin Dünder Bey, Hamid'in torunudur. Beyliğe, büyük bafaosmın adını vermiş, kurduğu beyliğin sınırları, bütün göller bölgesini içine alacak kadar genişlemişti. XIV. yüzyılın başlarında Dünder Bey, Antalya'yı da ele geçirdi ve burasını kardeşi Yunus Bey'e bıraktı.

Hamidoğulları'nın Antalya'da hüküm sürmeye başlayan bu kolu, Tekeoğulları diye bilinir. Gerçekten, Selçuklular, Antalya'yı zaptettikleri zaman bu bölgeye Teke Türkleri'ni yerleştirmişlerdi. Hamidoğulları'nın da bunların arasından yetişmiş olması olasıdır.

Dünder Bey'in idaresindeki Hamidoğulları Beyliği, yüzyılın başlarında o çevrede önemli bir rol oynadı. Bazı kaynaklara göre Dünder Bey'in 15.000'i süvari olmak üzere 30.000 kişiyi bulan bir kuvveti vardı.

İlhanlılar, Anadolu'yu güçleri altı-

Karain Mağarası.

na aldıkları zaman, Hamidoğulları da onlara bağlı oldu. Ancak, İlhanlılar'ın, Anadolu genel valisi olan Dernirtaş, beylikleri yavaş yavaş yok etmek yolunu tutmuştu. 1324 yılında Dünder Bey'in üzerine yürüyerek onu Antalya'da sıkıştırdı. O sırada Antalya, Yunus Bey'in oğlu Mahmud'un yönetiminde bulunuyordu. Dünder Bey'in kardeşinin oğlu olan Mahfud, durumun ciddiyetini görünce, amcasını Demirtaş'a teslim etti. Demirtaş, Dünder Bey'i öldürttü, beyliğin topraklarına hâkim oldu, Antalya'yı da, Dünder Bey'i kendisine teslim etmiş olan Mahmud'a verdi.

Fakat, üç yıl sonra, 1327'de, Demirtaş, İlhanlı hükümdarına isyan ederek Mısır'a kaçınca, Mahmud da Antalya'da tutunamadı, o da Mısır'a kaçtı. Burada Memlûk Sultanı'nın huzurunda, amcazadesi, Dünder Bey'in oğlu İshak Beyle yaptığı bir münakaşa sonunda hapsedildi.

İshak Bey, dana sonra Anadolu'ya döndü ve Mısır'a bağlı olmak üzere beyliği yeniden geliştirdi. Antalya'da ise, Mahmud'un kardeşi Hızır Bey hüküm sürüyordu. Hızır Bey olsun, onun yerine geçen oğlu Sinaneddin ve daha sonra Dadı Bey'in zamanlarındaki olaylar, bugün bilinmemektedir. Dadı Bey'den sonra Antalya Beyliği'ne Mahmud'un oğlu Mübârizeddin Mehmed Bey geçmiştir.

ZİNCİRKIRAN MEHMED BEY

Mübârizeddin Mehmed Bey,

Roma İmparatoru Hadrianus'un girdiği Hadrian Kapısı;

rar Türk hâkimiyetine sokmayı başardı. Bu, Antalya'nın bir Türk kumandanı tarafından altıncı kez alınışdır.

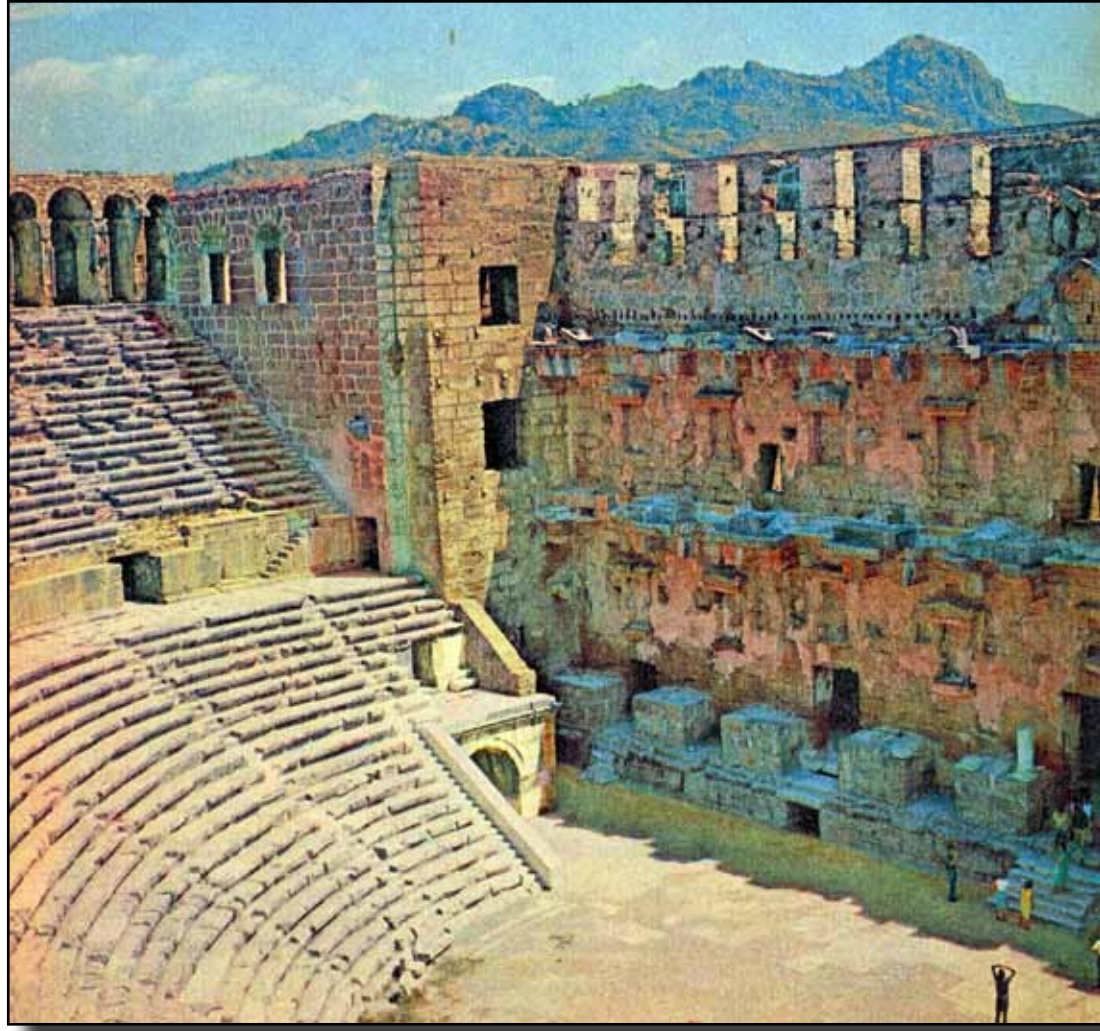
Zincirkıran Mehmed Bey, zafe-ri kazanarak Antalya'ya girince öyle sevindi ki, bir şükran ifadesi olarak cami yaptırmaya karar verdi. Ve bunu, kale içinde Yivli Cami diye anılan Sultan Alâeddin Keykubâd'ın yaptırdığı camiyi, baştan başa tamir ve ihya etmek suretiyle gerçekleştirdi.

Mehmed Bey, Antalya'yı kurtarı-şından sonra ancak beş yıl yaşadı ve 1378'de vefat etti. Zincirkıran türbesine defnedildi.

Bundan sonra, Osmanlılar'a geçinceye kadar Antalya'da Osman adında bir Bey'in hüküm sürdüğünün biliyoruz. Osman Bey'in, Mehmet Bey'in oğlu olması muhtemeldir. Osman Bey, 1392'ye kadar Antalya'da hüküm sundu.

OSMANOĞULLARI ZAMANINDA ANTALYA

Antalya'da çeşitli beyler hüküm sürerken, Anadolu'nun kuzeybatısındaki Osmanoğlu Beyliği hızla gelişmiş, büyük bir devlet halini almıştı. Gittikçe kuvvetlenen Osmanlı Devleti, artık, Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmak kararındaydı. Bunu gerçekleştirmek, Yıldırım Bâyezid'e nasip oldu. Anadolu beyliklerini ortadan kaldıran bu Osmanlı padişahı, 1392 yılında Antalya'yı da alarak beyliğe son verdi.

Aspendos Tiyatrosu, Antalya

Fakat, 1402'deki Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bâyezid'in yenilmesi üzerine Osman Bey, beyliği canlandırmak için, yeniden teşebbüslere geçti ve bunu başardı. Ne var ki, Antalya'yı alamamış, Korkuteli'ni kendisine merkez yapmıştı. Bir taraftan da Antalya'yı geri almaya çalışıyordu. Fakat tek başına, şehirdeki Osmanlı kuvvetlerini yenmesi imkânsızdı. Bunun için Karamanoğlu Mehmed Bey'den yardım istedi. Fakat Osmanlılar da boş durmuyordu. Antalya'daki Osmanlı Beyi Firuzoğlu Hamza Bey, Osman Bey'in bu teşebbüsünü öğrendi.

Osmanlılar'ın Timur'a mağlûbiyeti üzerine beyliklerde görülen başkaldırmalar, Firuz Bey'i zaten çileden çıkartıyordu. Hiç olmazsa kendi çevresinde bunu önlemeli, bir an önce Osman Bey'i ortadan kaldırmalıydı.

Firuz Bey kararını verince, Osman Bey'in, Karamanoğlu kuvvetleriyle birleşmesine meydan vermeden, Korkuteli'ne bir baskın yaptı. Hasta haliyle kaçamayan Osman Bey'i yakalayıp öldürdü. Bu arada Antalya'yı kuşatan Karamanoğlu Mehmed Bey de kaleden atılan bir gülle parçasının isabetiyle ölünce, sadece Antalya de-

mahalle bulunuyormuş. Şehrin nüfusu aynı tarihlerde 30.000 kişiymiş. Nüfus, daha sonraları düşmüş ve Antalya aynı nüfusu ancak 1950'den sonra bulabilmiştir.

Yine Evliya Çelebi'nin anlattıklarına göre, şehrin çarşısı, surların dışındaydı. Girişinde iki büyük kule bulunan liman, 200 parça gemiyi barındırabilecek büyüklükteydi. Şehirde 11 tane büyük cami, 7 tane medrese vardı. Ayrıca, birçok tekke, hamam ve han vardı. Camilerin en güzeli, Kuyucu Murad Paşa'nın yaptırdığı camiydi.

İmparatorluğun sonlarına doğru, beş kazası bulunan Teke Sancağı (vilâyeti), Konya vilâyetine (eyaletine) bağlandı. Böylece, Konya'nın beş sancağından biri oldu. Cumhuriyetten sonra, sancaklara, vilâyet denilince, Antalya vilâyeti ortaya çıkmış oldu.

TÜRK ESERLERİ

Antalya'da özellikle Selçuklular çağından birçok eser veya kalıntı vardır. Selçuklu eserlerinin çoğu ortadan kalkmakla beraber, bazıları hâlâ bu çağ Türk mimarisinin güzel örnekleri olarak ayakta. Alâeddin Keykubâd'ın Yivli Minaresi, XIII. yüzyılın ilk yansına ait çok güzel bir âbidedir. Yanında Yivli Cami bulunur. Ahi Yusuf Türbesi, Karatay Camii, XIII. yüzyıl ortalarına aittir. 1400 yıllarında

Perge

Myria Kenti, Demre.

yapılmış Antalya Mevlevîhanesi, aslında kiliseden bozma Büyük Cami, diğer önemli eserlerdendir. Osmanlı çağına ait mimarlık ve sanat örnekleri de ilgi çekicidir.

TÜRKLERDEN ÖNCE ANTALYA

Antalya, Antik Çağ'ın Pamfilya ve Lykia eyaletlerinin üzerinde kurulmuş bir ilimizdir. Bu eyaletler, bugünkü Antalya ilinin yaklaşık doğu ve batı bölümlerine karşı düşer. Antalya çevresinde birçok önemli eski şehir harabesi vardır. Bu durum, Antalya ilimizi birinci sınıf bir turistik merkez haline koymaktadır. Bu harabelerden başlıcaları şunlardır:

ASPENDOS (BELKIS): Antalya şehrinin 46 km. kuzeydoğusunda, Serik kasabasının kuzeyinde, Köprü Çayı'nın az batısındadır. 7.500 kişilik eski açık hava tiyatrosu ünlüdür. Her yıl mayısın üçüncü haftasında Belkis Festivali yapılır.

SİDE: Antalya'nın 80 km. doğusunda, Manavgat'ın az batısında, Akdeniz kıyısındadır. Yunan, Roma ve Bizans devirlerinde Side, çok büyük bir liman ve ticaret merkeziydi. Büyük bir açık hava tiyatrosu olup, şehrin agorasında çok değerli heykeller vardır.

PERGE: Antalya'nın 18 km. kuzeydoğusunda, Aksu Çayı'nın az batısındadır. Şimdi «Murtuna» deniliyor. 12.000 kişilik tiyatrosu ve Artemis

Mabedi ünlüdür.

KSANTOS: Muğla ili sınırı üzerinde, bugünkü Kınık'tır. Kocaçay'ın doğu kıyısına yakındır. Lidyalılar çağında kurulmuş olan Ksantos harabeleri hâlâ ayakta.

TERMESOS: Antalya'nın 30 km. kuzeybatısında, Boğaz Suyu yakınındadır. Antik Çağ'da çok korunaklı bir kalesi olan Termessos'un 4.200 kişilik tarihi açık hava tiyatrosu vardır, inanılmayacak kadar sarp bir yamaçta kurulu olan şehrin tiyatrosu, bir dağın doruk noktasındadır. Anfinin üstünden bakıldığı zaman yüzlerce metre aşağıda uzayan uçsuz bucaksız bir ova görülür. Önemli binaların kalıntıları hâlâ ayakta.

ALANYA

Son derece güzel bir doğa çevresinin ortasında kurulmuş, stratejik ve ticarî değeri pek yüksek bir liman olan Alanya, 1220'de İmparator Büyük Sultan Alâeddin Keykubâd tarafından fethedilmiş ve olağanüstü bir özenle imar ve ihya olunmuştur. Sultan Keykubâd'ın, 1229-1236 arasında yaptırdığı tersane çok ünlüdür. Şehire, Sultan Alâeddin'e izafeten «Alâiye» adı verilmiş, son devirde bu isim «Alanya» şeklinde değiştirilmiştir. Selçuklular Devrinde Anadolu'nun büyük şehirlerinden ve limanlarından olan ve sultanların genellikle kışı geçirmek için geldikleri,

çok büyük surlarla çevrili ve kudretli kalelerle korunan Alâiye, 1293'te, Kıbrıs Latin Krallığı'nın hücumuna uğramış, fakat bu hücum başarısız kalmıştır. Aynı yıl şehri Karamanoğulları almışlardır. 1366'da Kıbrıslılar şehri almak için ikinci bir girişimde bulunmuşlar, fakat bu kez de başarılı olamamışlardır. Küçük bir Türk beyliğinin merkezi olan ve Karamanoğulları'na bağlı bulunan Alâiye, Fâtih Sultan Mehmed zamanında, Gedik Ahmed Paşa tarafından Türk-Osmanlı birliğine katılmıştır.

ALANYA KALESİ

Bugün, ilk bakışta zaptedilmez gibi görünen Alanya kalesi, 1220'de Sultan Alâeddin Keykubâd tarafından zaptedilmiştir. Karaya dar bir berzahla bağlı sarp bir yarımada-yı kaplayan kale, Türkler tarafından fethinden sonra baştanbaşa tamir edilmiş, yenilenmiştir. Ayrıca, Sultan Alâeddin Keykubâd, sahilde, bugün Kızıl kule diye anılan büyük bir kale yaptırmıştır.

Bugün, taşıtlar ancak iç kalenin bulunduğu yere kadar çıkabilmektedir. Muhteşem bir manzarası olan iç kalenin baş döndürücü bir yüksekliği vardır. Burçlarından biri, hemen hemen dimdik Akdeniz'e doğru iner. Buraya «Adam Atacağı» deniyor. Rivayete göre, suçluları buradan atarak idam ederlermiş. Kaleyi gezdiren ilgili, rivayeti şöyle tamamlıyor: Suçlular buraya çıkarılır ve denize doğru bir taş atmaları istenirmiş. Attığı taş denize ulaşırsa, suçsuz olduğu anlaşılır, serbest bırakılmış, denize ulaşamazsa suçlu olduğu anlaşılır ve kendisi kaleden aşağı, yüzlerce metrelik uçuruma fırlatılmış. İlk bakışta denize hemen hemen dimdik inen burçtan fırlatılan bir taşın mutlaka denize ulaşacağı sanılıyor. Fakat bir göz yanılması olmalı, o burçtan denize taş atmak olanaksız gibidir.

Yukarıda saydıklarımızdan başka Alâeddin Camii, Bizans Kilisesi, Kale Camii, Akşebe Türbesi, Bedesten, Alanya âbidelerinin zengin örnekleri arasındadır. Alanya civarında astım hastalığına iyi geldiği söylenen Damla taş mağaraları, çevrenin doğal güzellikleri arasındadır.

Bir kadın tarafından batırılmış Fransa'yı,
at üstünde silâhlı olarak gelecek bir bakire
kurtaracaktır

Jeanne d'Arc

Şakir Çorumlu

Fransa Milliyetçisi Jeanne d'Arc

Fransa Kralı V. Charles, İngiltere ile arasında geçen Yüz Yıl Savaşı'nın (1337 - 1453), Fransa için felâketlerle geçen ilk dönemine kazandığı zaferlerle son vermiş, memleketin yarısına yakın bir kısmını" işgal etmiş bulunan İngilizler'i Fransa'dan kovmuş; askerî, siyasî, iktisadî alanlardaki büyük başarıları" krallığa eski itibarını kazandırıp, şerefli mevkiine oturtuktan sonra, 16 eylül 1380'de hayata gözlerini kapamıştı.

Oğlu, VI. Charles ünvanıyla kral olduğu zaman, rüşt çağına erişmemiş olduğundan, amcalarından ve dayısından kurulan nâibler heyetince temsil edildi.

Kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen nâiblerin idaresi Fransa için yeni bir felâket döneminin başlangıcı olmuştu. İç karışıklıklar, Flandre isyanları, Armagnac'lılar ve Burgonyalıların kardeş kavgaları birbirini takib ederken, bu durumlardan faydalanan İngilizler, muhtelif zamanlarda Fransa'ya yaptıkları çıkarmalarla Fransa'yı tekrar istilâ ettiler.

Kral, rüşt çağına erince, babasını örnek alarak çalışmalara başladı ise de, az zaman sonra çıldırması, buna rağmen 30 yıl bu haliyle tahta bir kukla kral olarak oturtulması Fransa'yı tarihinde hiçbir zaman düşmediği felâkete sürükledi.

FRANSA'NIN İNGİLTERE'YE BAĞIŞLANMASI

Kraliçenin ve Burgonya dukasının ellerinde oyuncak olan hasta kral, 20 mayıs 1420 tarihin-

de İngilizler'le utanç verici Troyes andlaşmasını yaptı: VI. Charles kızı Catherine'i İngiltere Kralı V.- Henri ile evlendiriyor, kendisinden «sözde veliahd» diye bahsedilerek meşru oğlu olmadığı îmâ edilen veliahd Charles, Fransa krallık tacının varisliğinden çıkarılarak İngiltere Kralı V. Henri Fransa tacının vârisi olarak kabul ediliyordu. Veliahd Charles, zaten bu hâdiseden evvel tamamen Burgonya

dukasının sözünün geçtiği Paris'ten bir fırsatını bulup, taraftarları ile kaçmış, düşmanın elinde bulunmayan Bourges şehrine yerleşerek, kral nâibi unvanını almış bulunuyordu.

İngiltere Kralı V. Henri, hasta kral VI. Charles'dan evvel öldüğü için vârisi seçildiği Fransa tahtına oturmamıştı. VI. Charles, İngiltere Kralı V. Henri'den 2 ay sonra ölünce, İngiltere Kralı V. Henri'nin oğlu sekiz ay-

Bir ortaçağ savaşı grüavürü.

lık bir çocuk olan VI. Henrî Paris'te İngiltere ve Fransa kralı olarak ilân edilirken, babasının ölüm haberini Bourges'da alan veliahd Charles, kendisini VII. Charles unvanı ile Fransa kralı ilân etmişti.

Fransa krallarının takdis törenlerinin yapıldığı Reims şehri İngiliz işgal bölgesinde bulunduğundan Fransa kralı unvanının tescili demek olan törenin yapılabilmesi mümkün değildi. İngilizler VII. Charles ile bu sebepten dolayı uzun müddet Bourges kralı diye alay edeceklerdi. Kaderin, Fransa'nın başına getirdiği deli bir kralın çevresindeki hainlerin tertibi ile Fransa'yı İngiltere krallarına bağışlayan, acıklı olduğu kadar utandırıcı olan Troyes andlaşmasını bertaraf ederek Fransa'yı kurtaracak olan, kendisi ile Bourges kralı diye alay edilen, bedenen marîz, çelimsiz, veçhen sevimsiz, zevkine düşkün bir yarıradılıştaki VII. Charles mı olacaktı?

VII. Charles, kendisini kral olarak ilân ettiği zaman, 19 yaşında bulunuyordu. Emri altındaki kuvvet, sadık bir avuç Armagnac'lı ile parası olduğu zaman kiraliyabildiği ücretli askerlerden ibaretti. Fransa'nın düşman tarafından henüz istilâ edilmiş orta ve güney bölgeleri ona bağlı gibi görünüyorsalar da, otoritesi bu bölgelerden asker toplayabilecek kudrette değildi. Kuzey Fransa tamamen İngiliz ve Burgonya hâkimiyeti altında bulunuyor, İngiliz kralı VI.

Henri Paris'te, Kuzey Fransa'da, Fransa kralı olarak tanınıyordu. Fransa açlık, sefalet ve asayişsizlik içinde kıvrılırken; İngilizlerin Fransa topraklarını, İngiltere ve Fransa kralı ilân edilmiş olan VI. Henri nâmına işgalleri, planlı bir şekilde devam ediyordu. İngilizler'in işgal bölgelerinde yaptıkları zulümlerden halk evlerini, topraklarını terkedip ormanlara göç etmekle, çekilen acıların etkisi gittikçe gelişen direnmelere de yol açmaktaydı. Normandiya direnmeleri, İngiltere kralının Fransa'da kral nâibliğini yapan Bedford dukası ile Burgonya dukasının yaptığı işbirliği neticesi şiddetle bastırılıyor, düşman hareketine karşı VII. Charles'ın açtığı iki sefer başarısız geçiyor, 1424 yılında yaptığı bir müdahalede kuvvetleri Bedford tarafından Verneuil'de ezi-

Jan Dark'ın gaip ten sesler duyduğunu temsil eder bir tablo.

liyordu.

VII. Charles, krallığını takviye etmek için, her çareye başvuruyordu. Fransa'ya karşı daima düşmanla işbirliği yapan Burgonya dukası ile barışma teşebbüsüne dahi girişti. Fakat, bunun için zaman çok erkendi; teşebbüs neticesiz kaldı. Anjou dukasının kızı ile evlenmek istedi ve bu arzusunda muvaffak oldu. Burgonyalılar'ın karşısında Fransız millî cephesini temsil ettiklerine şüphe olmayan Armagnachlar'ın tuttuğu kral, gün geçtikçe muztarip Fransa halkının düşmana karşı beslediği kin ve intikam duygularının bir sembolü hüviyetini alıyordu.

ORLEANS'IN KUŞATILMASI

İstilâ hareketlerini muntazaman devam ettiren İngilizler, 1425 yılında Maine bölgesini de ele geçirdik-

ten sonra, 1428 yılında Orleans'ı kuşattılar. Orleans; düşmanın istilâ ettiği toprakların en güneyinde bulunan ve VII. Charles'ın elinde kalan merkezî Fransa'nın kilit noktasını teşkil eden müstahkem bir mevki idi. Orleans'm düşman eline düşmesi, VII. Charles'a sadık kalmış ve henüz istilâyâ uğramamış, merkez ve güney eyâletlerinin İngilizler'in eline geçmesi ile sonuçlanabilirdi. Düşman, Fransa kralının hükmü altında bulundurduğu toprakların kapısı hükmünde bulunan bu şehri zaptetmek için her türlü fedakârlığı göze almıştı. Salisbury, Talbot, Suffolk gibi ünlü İngiliz kumandanları, kuşatma hareketini yönetiyorlardı. Orleans, İngilizler tarafından inşa olunmuş müstahkem kulelerle çevrilerek gelecek herhangi bir yardıma mani olmak tedbiri alınmıştı. Şehir, düşmana karşı cesûrâne,

azimli bir savunmaya geçti. Aylar geçiyor, savunmanın başarıyla sonuçlanacağı ümitleri gittikçe zayıflıyordu.

Orleans'ın yaptığı savunma 6 aya yaklaşıyor, hiçbir yerden yardım alamadan devam ediyordu. Ancak, son anda mucize olarak kabul olunabilecek bir olay, Orleans'ın kaderi ile beraber, Fransa tarihinin akışını da değiştirecekti. Bu olay, Orleans savunmasının çökmeye yüz tuttuğu kargünlerde Orleans Bakiresi diye adlandırılan Jean d'Arc'ın meydana çıkması ile gerçekleşecekti.

JEANNE D'ARC (ORLEANS BAKİRESİ)

Fransa'nın içinde bulunduğu bu karanlık dönemde, halk arasında, çok yaygın bir inanç vardı: «Bir kadın tarafından batırılmış (1) Fransa'yı, at üstünde silâhlı olarak gelecek bir bakire kurtaracaktır».

(1) VI. Charles'ın karısı, Kraliçe Isabeuu kastediliyor ki, Troyes Andlaşması'nın Burgonya dukası ile beraber başlıca sorumlusu idi.

Jeanne, takriben 1412 yılında Champagne ile Lorraine eyâleti sınırında bulunan Domremy köyünde, fakir bir köylü ailesinin kızı olarak doğmuştu. Annesi Eiizabeth Romee ile babası Jacques d'Arc dürüst, namuslu, dindar kimselerdi, kızlarını da öyle yetiştirmişlerdi. Doğduğu ve çocukluk çağını geçirdiği köyü, Vaucouleurs senyörlüğüne bağlı bölgede bulunuyordu. Vaucouleurs senyörlüğü, İngilizlerle Burgonyalılar'ın hâkim bulunduğu bölgede olmakla beraber, senyör, işgal altında bulunan birçok bölgelerin senyörleri gibi Fransa kralı taraftarıydı.

Jeanne, çocukluğundan itibaren savaşın getirdiği her türlü felâket ve sefaletin şahidi olmuş, bir teselli kaynağı olarak,, dine daha büyük bir aşkla bağlanmış, sarsılmaz bir îmana sahip, dini bütün bir genç kız olarak yetişmişti. Jeanne, tarihlerde anlatıldığına göre, 1423 yılının bir yaz günü, bahçesinde otururken ansızın parlak bir ışık görmüş ve kulaklarına şu telkinler gelmişti:

«Jeanne iyi ol, sana Allah tarafından yardım için geliyorum. Allah

sana yardım edecektir».

Genç kız bu sesleri tanımış olduğu kanaatine vardı. Bu ses, büyük sevgi duyduğu azizlerden birinin sesiydi. Başka bir defasında şunları işitti:

«Jeanne, Fransa'yı kurtar, ona krallığını iade et».

Jeanne, 4 sene daima bu sesleri duydu. Duymakta olduğu teşvik edici telkinlerin etkisiyle harekete geçmeye karar verdiği zaman Jeanne on altı yaşında bulunuyordu. Siyah saçlı, güler yüzlü, boyu boşu yerinde, iyi kalpli kızın, kendisine telkin edilen görevi yerine getirmesi nasıl mümkün olabilecekti? İlk zorluk babası, tarafından gösterildi. Babası onun

silâhlı adamların arasına karıştığını görmektense ölmesini tercih ediyordu.

Nihayet amcasının delaletiyle, Vaucouleurs kumandanı Baudricourt'a başvurdu.

Kadın elbisesi ile Vaucouleurs'a gelen Jeanne'a inanan birkaç taraftarı, ona bir at, silâh ve erkek elbisesi temin edebilmesi için lâzım gelen yardımı yaptılar.

Saçlarını da saray hademeleri şeklinde kestiren Jeanne'a, kumandan Baudricourt bir de kılıç verdi. Jeanne 1429 yılının 23 şubatında Chinon'a doğru yola koyuldu. Vaucouleur'de tanıyıp, itimat eden şövalye ada-

Jan Dark'ın hapsedildiği hapishane.

yı Jean de Metz ile beraber, altı kişiyi bulan silâhlı bir grup da kendisine refakat ediyordu. Düşman ve haydutların daimî tehdidi altında bulunan 200 kilometrelik bir mesafeyi aşarak, İngiliz işgalindeki topraklardan Fransa krallığı sınırına varmak gerekiyordu. Sapa geçitlerden geceleri de yol alarak olaysız geçen 11 günlük yorucu yolculuktan sonra küçük kafiye 6 martta Chinon'a vâsıl oldu.

Evvelâ, kralın itimad ettiği kim-seler tarafından sorguya çekildi, sonunda kral, Jeanne'ı huzuruna kabul etmeye razı oldu.

Jeanne, kendi ifadesine göre, meşalelerle aydınlatılmış 300'den fazla şövalyenin hazır bulunduğu büyük bir salonda huzura kabul edildi.

Kral kasten senyörlerin arasına karışmış bulunuyor, bunların arasında kendisinin Orleans bakiresi tarafından tanınıp tanınmıyacağını merak ediyordu.

Fakat Orleans bakiresinin onu arasında bulunduğu senyörlerin içinde tanınması zor olmadı.

Hiçbir çekingenlik göstermeden krala doğru ilerledi ve önünde diz çökerek onu saygı ile selâmladıktan sonra kendisinin Allah tarafından gönderilmiş bir haberci olduğunu, Orleans'ın düşman muhasarasından kurtarılması ve Fransa kralının Reims'de takdis töreninin yaptırılması için Allah tarafından görevlendirildiğini, kralın kendisine lâzım gelen yardımı verdiği takdirde bu işleri başaracağını söyledi.

Gereken askerî kuvvetin verilmesi için yalnız verdiği cevaplarla yetinilmeyeceği, kendisine bu mukaddes görevin verildiğini ispatlar bir kehânet, bir mucize göstermesi istenince, Jeanne;

— Ben Poitiers'ye Allah adına bir mucize göstermeye gelmedim. Beni Orleans'a gönderin size orada ne mucizeler için gönderildiğimi göstereceğim, dedi.

Nihayet kraliyet meclisi, onu, askerî bir kuvvetin başında Orleans'ın imdadına göndermeye karar verdi. Jeanne, görevinin senbolü olarak yaptırdığı bir sancağı eline alarak, kralın verdiği kuvvetlerle Orleans'ı kurtarmak için hareket etti.

ORLEANS'IN KURTARILMASI VE KRALLIK TÖRENİ İÇİN REİMS'E HAREKET

Şehri kuşatan düşman askerinin sayısı pek fazla olmadığından, bazı yerlerde açık noktalar kaldığı görü-lüyordu. Barış teşebbüsleri cevapsız kalan Jeanne, cüretli olduğu kadar, cesurâne bir hareketle adedi pek az bîr öncü birliğinin başında düşman hatları arasında, açık kalmış bir noktadan Orleans'ın içine sızmayı başardı. Aylardır düşman istilâsına kahramanca karşı durduktan sonra, teslim olmak için İngiltere kralının mütefiki Burgonya dukasına bile müracaatı düşünmeye başlamış Orleanslılar, onu, büyük bir heyecan ve sevinç gözyaşları ile karşıladılar. Jeanne'in bu cesurca hareketi, kırılmış maneviyatlarını derhal düzeltti. Allah tarafından imdatlarına gönderilen genç bakireyi görmek, bağırklarına basmak, hiç değilse ona dokunabilmek, hattâ binmiş olduğu beyaz atı okşamak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Birkaç gün sonra, gönderilen ordunun büyük kısmı da Orleans'ın önüne gelmişti. Ana kuvvetlerin imdada gelmesiyle çetin bir savaş başladı.

4 mayıstan itibaren kızışan savaş, düşmanın bütün çabasına rağmen, süratle Fransız kuvvetlerinin lehine dönmeye başladı. İngiizler'in, şehir etrafına inşa etmiş oldukları kuleler, Fransızlar'ın saldırısı karşısında teker teker düşmeye başladı. Büyük kayıplara uğrayan düşman, 8 mayıs pazar günü birçok savaş malzemesini ve yiyeceklerini de bırakarak, 6 aydan beri kuşatmış oldukları Orleans önünden çekilmek mecburiyetinde kaldı. Orleans'ın kurtuluşu, bütün Fransa'da geniş yankılar yarattı. Halk, Jeanne'ın bir azîze olduğuna iyice inanmış, onu, kendilerine, ümit ve cesaret veren bir kurtarıcı olarak kabul etmişti.

Jeanne'ın görevinin tamamlanması için düşman elinde bulunan Reîms şehrinde, VII. Charles'ın krallığının takdis töreninin yapılması kalyordu.

Sonunda bu da başarıldı ve 16 temmuzda Reims'e giren VII. Charles, 17 temmuzda, Jeanne'ın da hazır bulunduğu tarihî Reims Katedrali'nde taç giydi.

Daha sonra Paris'e yapılan hücum,

kralın geri dönme kararı üzerine neticesiz kaldı. Kralın nezdinde büyük itibar görerek o kışı geçiren Jeanne, 1430 baharında Burgonyalılar'ın Compiègne şehrini kuşattıklarını haber alınca, kimseye haber vermeden, birkaç silâh arkadaşı ile birlikte Compiègne yolunu tuttu. Compiègne önüne geldiği 23 mayıs günü akşamına doğru, kendi kuvvetlerinin bir ricat hareketini korurken esir edildi. Jeanne'ı elinde bulunduran Burgonya taraftarı senyörlerden Jean de Luxembourg, onu altı ay muhafaza ettikten sonra, 10.000 altına İngilizler'e sattı. Esaretinin yankıları, başarılarının yankılarından daha az olmadı. Onun akıbetine bütün Fransa ağılıyor ve kurtarılması için âyinler tertip ediliyordu. VII. Charles'ın fidesini vererek Jeanne'ı esaretten kurtarmak için hiçbir teşebbüste bulunmamasının gerçek sebebi, bugüne kadar çözülmüş değildir. Bilinen şu ki, kralın çevresindeki müşavirler, Jeanne'ı daima kıskanmış, bu genç bakirenin bütün Fransa'ya yayılmış şöhreti, halkın onu bir evliya mertebesine yükselterek gösterdiği üstün saygı ve sevgi karşısında endişeli ve ihtiyatlı kalmışlardı.

JEANNE D'ARC'IN MUHAKEMESİ...

Jeanne d'Arc'm muhakemesi, Rouen'de görüldü. İngilizler onu bir îmânsız, bir büyücü olarak ilân ettiklerinden, dîn adamlarından kurulmuş bir kilise mahkemesinin huzuruna çıkardılar. Mahkeme başkanı, İngilizler'e yakınlığı ile tanınmış Beauvais piskoposu Pierre Gauchon'du. Birçok piskopos ve ilâhiyatçı da kurulda yer almıştı. Mahkeme, Jeanne d'Arc için çok ağır şartlar altında başladı. 12 saat aralıksız sorguya çekildiği oldu. Suçlanmasına delil olabilecek cevaplar alabilmek için, hatıra hayale gelmeyecek sorular soruluyordu. Bütün sorulan açık kalpilikle cevaplandırın Jeanne d'Arc'm ağzından, kendisine yakıştırılan suça delil olabilecek bir beyan alınamıyordu. Delil toplamak için Domremy'ye gönderilen heyet de, eli boş dönmüştü. Jeanne d'Arc'ı tanıyan köylüleri, onun saf, temiz, dindar bir kız olduğunu beyan ediyorlardı. Hiç olmazsa, müebbed hapsine karar alı-

nabilmesi için, ondan, günahlarına tövbe ettiğine dair bir vesika almak istediler. Jeanne'a, böyle bir itirafnâme imzalamadığı takdirde, derhal diri diri yakılmak suretiyle idam edileceğini bildirdiler. Sonunda, tövbe-karar olduğuna dair bir itirafnâmeyi imzalattılar. Jeanne tövbe-karar olmuş, erkek elbisesini çıkararak kadın elbisesi giymeyi de kabul etmişti. Mahkeme başkanı Cauchon, Jeanne'a imzalattığı vesika-yı dayanarak onu müebbed hapse mahkûm edebilecekti. Hakikatte de böyle oldu. Mahkemenin ilk kararında, Jeanne'ın yalan iddialarda bulunmak, başkalarını delâlete sevk etmek, bâtil ke hânetlerde bulunmak, irtidât etmek gibi suçlardan günahkâr olduğuna karar veriyor, fakat onu, alenen tövbe etmiş bulunduğundan, müebbed hapse mahkûm ediyordu.

Bu karar, Jeanne'm idamını bekleyen İngilizler'! son derece öfkeliydi... Beauvais piskposunu, Jeanne'ı himaye etmiş olmakla suçlamaya kadar gittiler. Mahkeme heyetine dahil rahipler ölümle tehdit edildiler.

Bu feveran uzun sürmeyecek, Jeanne'm birkaç gün sonra alacağı tavır, dâvanın İngilizlerin istediği gibi sonuçlanmasını temin edecekti. 24 mayısta alınan karardan 3 gün sonra onu hapishanede ziyaret eden piskopos, Jeanne'ı tamamen değişmiş buldu. Jeanne, tekrar erkek elbisesini giymişti. Vaadini niye tutmadığını sordukları zaman, erkekler arasında kaldığı müddetçe erkek elbisesi giymesinin yakışık alacağını söyledi...

Jeanne'a adetâ yeniden bir cesaret gelmişti. Kendisine gelen sesleri inkâr ettiğini söylemediğini, imzaladığı itirafnâmeyi, yakılmak korkusu ile imzaladığını söyledi. Her ne kadar tövbe etmişse de, Allah'a ve îmânına aykırı hiçbir şey yapmadığını söyledikten sonra ilâve etti:

«Şimdi diyorum ki, o zaman, Allah'ın tövbe-karar olmamı istediği şeylerden başka hiçbir şeye tövbe etmek niyeti ile hareket etmemiştim. Hâkimlerim isterlerse tekrar kadın elbiseleri giyebilirim. Fakat bundan ötesine gelince, hiçbir şey yapmam...»

Jeanne bu hâli ve beyâmye kili-se kanunlarına göre, tövbesini inkâr

ederek dinsiz durumuna girmişti. Kilise kanununda bu suçun cezası, diri diri yakılmaktı. Yeni durum, İngilizier'in itimadını kaybetmek tehlikesi ile karşılaşmış olan Beauvais piskoposunu çok sevindirmişti. Şimdi rahatça onun idamına karar verecek ve İngilizler'i de memnun ederek Rouen başpiskoposluğunu elde edebilecekti. 28 mayısta yapılan hapishane ziyaretinden hemen sonra çıkarılan kararda, birçok mucip sebep gösterildikten sonra, Jeanne'ın kimliği şöyle niteleniyordu: «Kendisine bazı ilâhî ilhamlar olduğunu, yalan yere iddia eden bu şahıs, tehlikeli bir müfsit, büyücü kadın, Allah'a ve azizlere söven ve Allah'ı, mukaddesata tezyif eden, ilâhî kanuna, mukaddes kitaba, kilisenin emirlerine karşı günahkâr ahaliyi ayaklandıran, zalim, dininden dönen, nifakçı, îmân yolundan sapmış bir insan».

Sonunda Jeanne, diri diri yakılmak suretiyle idamına hüküm verilerek, sivil idareye teslim edildi. Sivil idareyi temsil edenler ise, İngilizler'den başkası değildi.

JEANNE D'ARC'IN İDAMI..

Jeanne d'Arc hakkındaki diri diri yakılma cezası, 1432 yılı baharının mayıs ayının otuzunda Rounen'in eski pazar meydanında infaz edildi. Günün erken saatlerinden itibaren, meydanın çevresini kalabalık bir halk kitlesi doldurmuştu. Biraz sonra gelecek olan dramın bütün aksesuarı erkenden hazırlanmış bulunuyordu.

Meydanın ortasında, suçlunun üzerinde yakılacağı sehpa ve odun yığınları yer alıyordu. Meydana nazır suçlu sehpasının karşısında da, infazı izleyecek kumandan, hâkim ve diğer ilerigelen kişiler için yüksekçe, balkonumsu bir yer inşa edilmişti. Biraz sonra, hükmü veren mahkemenin başkanı Beauvais, piskoposu ve maiyeti ile ingiliz idare adamları, kendir terine ayrılmış mahalde yerlerini aldılar.

Jeanne, idam olunacağı yere, dinsizlerin infaza götürülürken başlarına giydirilmesi âdet olan kâğıttan taç başında olduğu hâlde getirildi. Tacin üzerine «tekrar dalâlete sapan dinsiz» ibaresi okunuyordu. Bir rahibin vaaz yollu okuduğu uzun bir nu-

tuktan sonra, Jeanne d'Arc'ın o sabah hücrelerinden çıkarken, «Senin yüzünden öldürülüyorum. Allah huzurunda senden davacı olacağım» dediği, hâkim Cauchon, yüksek sesle Jeanne'ı mahkûm eden mahkeme ilâmını okudu.

Jeanne ise, dua etmekle meşguldü. Meydanı dolduran halkın heyecanı son haddini bulmuştu. Mahkeme heyetinde bulunanların bir kısmı da dahil, çok kimse gözyaşı döküyordu. Cellâtların, odun yığınları ile çevrili sehpayı çıkardıkları Jeanne, metanetinden birşey kaybetmiş görünmüyordu. Bir haç istedi. Bir asker, iki değnekten yaptığı haçı ona uzattı. Jeanne, bunu hürmetle göğsüne bastırdı. Ölünceye kadar nazarlarını ayırmayacağı bir haçın da karşısına dikilmesini istedi. Civardaki bir kilise mihrabından getirilen bir haç, karşısına dikilerek arzusu yerine getirildi.

Jeanne, nazarlara, karşısındaki haça dikilmiş olduğu halde:

— Hayır... duyduğum sesler beni aldatmış değildir... Bana görevim, Allah tarafından verilmiştir, dediği duyuldu. Bu sözler, odun yığınlarının ateşe verilmesiyle hayatı sönmeden onun duyulan son sözleri oldu. İngiltere kralının kâtiplerinden biri olan Jean Thiessart: «Yazıklar olsun... bir aziziyi yaktık» demekten kendini alıkoymadı.

İngilizler, Jeanne d'Arc'ın hayatına son verirken, bütün Fransa'yı etkisi altında bırakmış bir kahramanın sahtekâr bir dinsiz olduğunu milleti önünde ispatlamış olacaklarını sanmışlardı. Halbuki Jeanne d'Arc'a reva görülen acı akıbet, onu, milletin nazarında bir şehîd, bir azîze mertebesine yükseltmekle sonuçlandı. Jeanne d'Arc, Fransız birliğinin, Fransız millî şuurunun bir bayrağı oldu. Jeanne d'Arc'ın yakılarak, küllerinin Seine nehrine savrulmasından bir süre sonra, VII. Charles'ın emri ile kurulan bir mahkeme, onun hakkında verilmiş idam kararının, delilsiz olarak, yalan ve iftiralar sonucu verildiği hükmüne varıyor, Jeanne d'Arc'ın masumiyetini! ilân ediyordu...

Yamalı Hamam Cinayeti — Karacaahmet Canavarı — Bartın Cinayeti — Ebe Hanım Cinayeti — Derviş Sokağı Cinayeti

İhsan Birinci

Hayat Tarih Mecmuası. Şubat 1972. Sayı 2. S.:18-23

İstanbul'da Eski Cinayetler

YAMALI HAMAM CİNAYETİ
İstanbul'un Tophane semtinde, Karabaş'a giden yan sokakta. Yamalı diye anılan bir hamam vardı. Yolun açılmasıyla yıkılan ve son zamanlarında şehrin ayak takımı serserilerine, geceliğine yirmi beş kuruşa otel haline getirilen bu esrarengiz yerde; ben de görevim icabı yatmış ve birçok firarî suçluları yakalamıştım. Suyu kesilen hamamın soğukluğu ile halvetinde ve hattâ merdivenlerinin her basamağında kucak kucaga, tıkabasa uyuklayanların vücutlarından çıkan pis kokuya alışkın olmayanlar, ayaklarını kapı eşiğine atmadan tiksintiyle geri dönerlerdi.

Bu hamamda, 1855 yılında peşpeşe dört kişinin canına kıyılmıştı, O tarihlerde semt esnafından zengin, fakat pek de iyi ahlâk sahibi sayılmayan manav Haydar Ağa namında bir Kürt, Kız Yuvan adında genç bir kaldırım serserisinin peşine düşer. İsminde de anlaşıldığı gibi, oldukça güzel olgun bir delikanlı olan Kız Yuvan, daha önceleri azılı korsanlardan Sakızlı'yla beraberken, hamisinin Tophane'de bıçaklanarak öldürülmesinden sonra kimsesiz kalmıştı,

Bir gece Haydar Ağa'nın yeni evlatlığıyla Galata meyhanelerinde hayli içtikten sonra, yine birlikte girdikleri Yamalı Hamam'da ertesi gün ölüsü bulundu. Üzerinde beyaz gömleğinden başka bir şey yoktu. Maktulün cesedini ilk gören yandaki mescit müezzininin feryadı üzerine bütün çarşı ayaklandı. Olay yerine geien zaptiyenin soruşturmasında; manav Haydar Ağa'nın çırakları, patronlarının Kız Yuvan ile gece Yamalı Hamam'a gittiklerini beyan ediyorlardı. Bunun üzerine yakalanamayan hamam uşaklarından Mustafa, Tophane Müşirliği'nde vermiş olduğu ifadede, işledikleri müthiş cinayeti şöyle anlattı;

«Kız Yuvan, üç gün evvel gelerek bizimle pazarlık etti!.., "Ben, Manav Kürt Haydar'ı gece hamama getireyim, herif sizin da boğup öldüre-

yim. İki altın kemeri var, biri sizin, biri benim. Kan vebalini de üzerime alıyorum. Elbisesinde bulacağımız diğer şeyleri pay ederiz, cesedini de doğrar, parça parça külhanda yakarız!" dedi.»

«Anlaşmıştık... Kız Yuvan gidince, biz dört hammacı çırağı konuştuk. Niyetimiz başka idi. Kendi aramızda vardığımız kararda; Kürt manav ortalıktan kaybolunca, zaptiyeler Yuvan'ın peşine düşecek, yakalanınca da bittabi bizleri ele verecekti. En iyisi Yuvan, Haydar Ağa'yı boğunca, biz de onu haklarız. Hem kemerlerin ikisi bizim olur ve hem de zaptiye, gaipere karışan Yuvan'ı arar. Bu suretle kimse bizden şüphelenmez dedik.»

«Nitekim tasarladığımız planı tatbik ettik. Kız Yuvan, manav Haydar Ağa'yı boğunca, tellâk Veli ile külhancı Mehmed de Yuvan'a çullandılar. Ölümü Haydar Ağa'ninki gibi kolay olmadı, bağırması. İş tamam olurken, hamamın kapısı vuruldu. Pencereden baktığım zaman, yandaki kahvede yatıp kalkan kayıkcı Hasim ile arkadaşı kahveci güzel Basri'yi gördüm. Vaziyeti içerdeki suç ortaklarına bildirince, tellâk Veli, "Ecellerine gelmişler, içeri atıp onları da haklayalım. Yoksa karakola haber verirler" dedi.»

«Bu söze çok korkmuştum, gözleri dönen arkadaşlarımla benî de yok edeceklerini düşünerek, bir an evvel aralarından kaçmak istiyordum. Natır Ağa kapıyı açarken, tellâk Veli ile külhancı Mehmed'in pusuya yatmalarını fırsat bildim. Dışardakiler hamama girerken, ben de hamamın külhanına, oradan da kapıyı bularak, işte böyle don gömlek, yalınayak sokağa fırladım. Siz de çok geçmeden beni yakaladınız.»

Tellâk Mustafa'nın itirafı üreri ne harekete geçen zaptiyeler; Kürt Yuvan'ın cesedini hamam avlusundaki odun yığınının altında, manav Haydar Ağa'nın altın kemerleriyle, yüzük ve cep saatini de katillerin eş-

yalarında buldular. Fakat Haşim ile kahveci güzeli Basri'den en küçük bir iz tesadüf edilememişti. Boşaltılan su haznesiyle, külhanda yapılan araştırma da bir sonuç vermedi. Daha da genişletilen tahkikatta, zavallıların öldürüldükten sonra, cesetlerinin denize atıldığı anlaşıldı. Neticede dört kişinin canına kıyan dört canavar katil, zabitanın elde ettiği delillerle sevk edildikleri mahkemede idama mahkûm edildiler Hepsisi de Tophane çarşısında kurulan darağacında, ettiklerinin cezasını buldu.

KARACA AHMET CANAVARI

II. Sultan Abdülhamid devri sonlarında Karacaahmet'te işlenen ve yıllarca Üsküdar semtini dehşet içinde bırakmış olan bu cinayetin faili otuz beş yaşında Çingene Arif idi. Suçun işlendiği yerin adı ile Karacaahmet Canavarı diye zabita kayıtlarına geçen bu şeririn hüviyeti; ancak 1909 meşrutiyetinin ilanı sıralarında, bir yaralama sebebiyle tutuklandıktan sonra meydana çıkmıştı.

Çingene Arif'in ilk kanı Kurbağalidere'de oldu. Bostanların birinde incir bekçiliği eden bir Bulgar'ı yaralayıp, üç yıl yatmıştı. Tahliye olunca bu kez bir ramazan gecesi, yine aynı yerdeki dere içinde koterasında verdiği iftardan dönen koyun tüccarı Ali Çavuş'u öldürdü. Olay su şekilde cereyan etmişti:

İftar sofrasında bulunan Çingene Arif, Uzunçayır'daki pay yerine gitmekte olan Ali Çavuş'un yanına katılıyor. O zamanlar orada büyük bir beylik ormanı vardı. Dünya savaşında halk tarafından kesilip kaldırılmış olan bu ormanın, Ahmed Paşa Çiftliği hizasına giden dönemeçindeki hendeğe geldiklerinde Çingene Arifi

— Ah Ağacıym, sen yürü. Ben şurada kuşak çözüyüm, diyerek geri kalıyor. Fakat Ali Çavuş hendeğin içinden düze çıkmadan, çözdüğü kuşağı zavallının, boynuna atıp boğuyor ve zengin adamın üzerindeki paraları da alarak, ormanın içinde kaybolu-

yor.

Çingene Arif, birkaç gün ötede be-ride gezdikten sonra, âşınâlarından Karacaahmet'li Kırtipil Şükrü'nün yanına sığınan Şükrü, Merdivenköy'de öküz arabacısı Ahmed Ağa'nın oğluydu. Evinde yattığı üvey babası da bir tütün kaçakçısı idi. Çingene Arif gibi şerire muhtaç olduğu için, Ali Çavus'u öldürenin o olduğunu bildiği halde, üvey babasını ikna ederek kattli evinde misafir etmişti.

Arif, sonraları nereden ve ne suretle buldu ise, «Bize uşaklık edecek-tir» diye eve getirdiği Karagümrük'lü Hafız adında yalın ayaklı bir çocuğun sırtına vurduğu beş okkalık tütün bohçasıyla ve Kırtipil Şükrü de beraberinde olmak üzere Karacaahmet'teki Arnavud'un kahvesine geldiler. Kahvenin müdavimi olup, çingenenin incir bekçisi olayından arandığını bilen Üsküdar icra dairesi kâtibi Sarı Ahmeti. Arifi görünce tanıdı. Hemen polise ihbar gagesiyle kahveden çıkınca, arkasından koşan Şükrü onu bu teşebbüsünden vaz geçirdi. Berikiler de vakit geçirmeden kaçak tütünü kahveci Arnavud'a teslim edip, parasını alarak Merdivenköy'e gitmek üzere yola çıktılar. Fakat bu gidiş, az sonra vukua gelecek olan yeni bir cinayetin yolculuğu oldu. Nitekim, ormanın Mama yakınlarındaki Kemiklibayır denilen yere geldiği zaman; arkadan yürümekte olan Çingene Arif, her zaman yânında gezdirdiği toplu tabancasını Kırtipll Şükrü'nün beynine boşalttı.

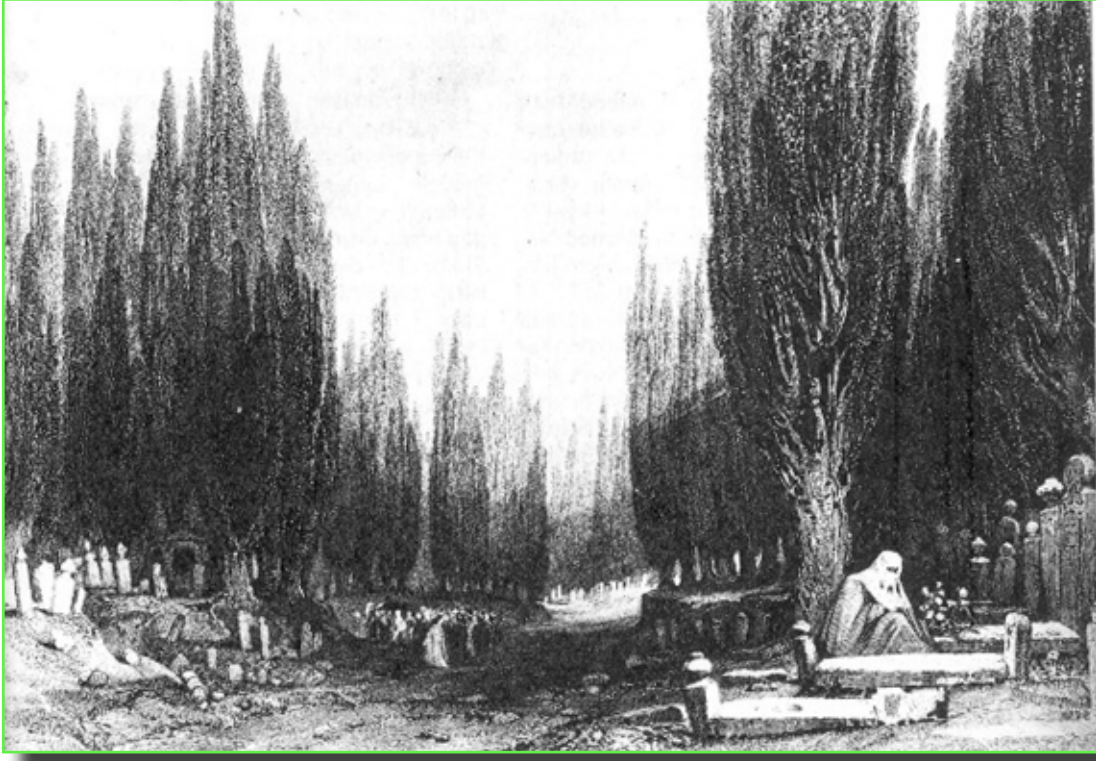
Şükrü can havliyle yüzünü arkaya çevirince, bu defa sol elindeki bıçağını bıçarenin göğsüne saplayıp cansız yere yıktı.

Aylarca ekmeğini yediği bir adama ettiğine kanaat getirmeyerek, yanındaki çocuğu da cürme iştirak ettirmek için:

— Bir de sen sapla ulan!.., diyordu.

Bıçağı Hâfız'a uzattı, Çocuk da maktulün kalçasında yara açtıktan sonra, ayağındaki yemeniyi kendi ayağına geçirip Üsküdar'ın yolunu tuttular. Ama iki gün geçince, ormana talime çıkan askerler Şükrü'nün cesedini bulmuş; öte yandan kâtip Sarı Ahmed de zabıtaya müracaat ederek, Arnavud'un kahvesinde gördüklerini anlatıp, faillerin eşkâlini vermişti.

Bu olaydan sonra Karacaahmet, İnâdiye, Tunusbağı, Selimiye ve hattâ Duvardibi ile Nuhkuyusu semtlerindeki halk, geceleri korkudan dışarı çıkamaz oldular. Harekete geçen za-

Karacaahmet kabristanı.

bita, nâmerdi, şiddetle aramaya başladı Çingene Arif ise, cinayet gesini Karacaahmet mezarlığında geçirdikten sonra, cesedin askerler tarafından bulunmasından önce, Beykoz yolundan Sarıyer'e geçmişti,.. Nihayet Baktıköy'de bir kundura eskicisi ile ettikleri kavgada, adamı yaralamaktan tevkifhaneye düştü. Diğer önemli suçlarından ötürü polis, Üsküdar muhitinde epey oyalanmakla beraber, Arifi bilip de, gösterene mükâfaat vaad ediyordu.

Bu sıralarda Üsküdar'da oturan Vizezi Ağuş Mustafa adında, yine uygunsuz güruhundan bir gencin etrafta dolaştığı görüldü.

Bir zamanlar Hafız gibi, Çingene Ârif'le düşüp kalkan bu herif. Saya Ocağı'nda çalışırken, ahlâksızlığı yüzünden tardedilmisti. Bir gün Dutlu kahvede oturan Agus Mustafa'ya. Bakırköy'deki arkadaşından şöyle bir mektup gelir:

«— Senin Çingene Arif bura da mevkuf, gel içeriye düş. gözünle gör... Tutar, belki yine ocağa kabul edilirsin!...»

Bg haber üzerine Agus Mustafa Bakırköy'e gelerek, bir Rum bakkalın kafasını yarmak suretiyle kendini tevkif ettirir. Çingene Arif eski arkadaşının ayaklarına kapanarak:

— Aman Mustafa, beni ele verme!... demesi kâr etmez.

Mustafa, müdüre çıkıp, kendi ve Arifin durumunu anlattıktan sonra, tekrar ocağa alınmak vaadiyle serbest bırakılır.

Neticede cinayetlerini itiraf eden Çingene Arif, Üsküdar iskele meydanında asılmak suretiyle idam edilir.

BARTIN CİNAYETİ

14 Mayıs 1916 tarihinde Bartın'da emniyet kuvvetlerine karşı işlenmiş bir cinayettir. Randevu evi işletenler, mahalli eşraftan bazılarının teşvi kiyle, uygunsuz hareketlerine set çeken polis şeflerini ortadan kaldırmaya karar vermişlerdi. Nitekim o gece Bartın deresini ikiye ayıran sırtaki Gazhane denen yerde, Kocakötek Arif ile Yolcunun Mehmed ve diğer bir arkadaşı pusu kurdular. Görevleri icabı mıntıklarını kontrole çıkacak olan karakol âmirlerini bekliyorlardı.

Saat gecenin ikisi idi. içlerinden birinin «İşte geliyorlar!» diye fısıldamasıyla yaylın ateşine başladılar. Bir anda kasabada akisler yapan silâh patlamalarına, acı çığlıklar karıştı, Bunu, kaçışan adamların sokaklarında uzaklaşan ayak sesleri takip ediyordu. Heyecanla Sokaklara döken kasaba haiki, koşarak geldikleri olay yerinde tüyler ürpertici cinayetle karşılaştılar.

Hayatlarının emniyet ve asayiş içinde geçmesinden sorumlu olan Komiser Masan Şükrü Bey ile Komiser Muavini Galip Bey, kana bulanmış üniformalarıyla cansız vaziyette yerde yatıyorlardı, ilkinin göğsü, ikincisinin de ayağı dörder kurşunla parçalanmıştı... Yakalanmaları uzun sürmeyen canileri, olay yerinde düşürdükleri bir Laz başlığı ele verdi,

EBE HANIM CİNAYETİ

1839 - 1844 yılları arasında Üsküdar'da Dağhamamı semtinde «Sultan Ebese» namıyie anılan Derviş Hanım adındaki ebe kadın feci bir cinayete kurban gitmiş ve bu olay

uzun müddet dilden dile masal gibi anlatılmıştı... Derviş Ebe o tarihlerde altmış yaşlarında mesleğinde şöhretli ve oldukça servet sahibi bir hatundu. Zira uzun ebelik hayatında ölüm işitilmemiş, çağırıldığı doğumlarda anası ile birlikte bebeği sıhate kavuşturmalıyla ün salmıştı.

Gençliğinde hayli güzel olan bu kadının gönlü taze, gözleri oynaşta bir yosma olduğu da bilinirdi. Nitekim son zamanlarda mahalle sakası Ilgazdağlı Mehmed'e âşık olduğunu duyanlar hiç şaşmadı. Buylece para ile elde ettiği araçlarla isteğini yerine getirip, giyininip kuşandırdığı delikanlı ile evlenmiş oldu.

Bir yıl kadar devam eden mesut evlilik hayatlarının bir gününde karı - kocanın birdenbire ortalıkta görünmeyişler, mahalle sakinlerini merak içinde bırakmıştı, Önceleri belki uzak lohusa evine gittikleri zannedilip, on gün kadar beklendi. Yine de ses sadâlan çıkmayınca, bu defa zabıta ya başvurmak zorunda kalındı.

Birlikte gidilen evlerinin kapısı kırıldığı zaman, müthiş bir cinayete kurban gittikleri anlaşılmıştı. Yatağında kuşakla boğulmuş olan Derviş Hanım'ın yan çıplak vücudunun muhtelif yerleriyle, ayak tabanlarının bıçak ucu ile oyulmuş olduğu görüldü. Zabitanın kanaati, parasına tasmaen öldürülmesinden önce, bir hayli işkence edildiği merkezinde idi. Nitekim odadaki sandık ve dolaplar darmadağın edilmiş, kadıncağızın yükte hafif, pahada ağır nesi varsa çalınmıştı. İlk akla gelen kocası oldu. Onun da kayıplara karışması, kaaillin kendisinden başkası oiamıyacağı kanaatini uyandırıyor.

Böylece vârisi kalmayan Ebe Kadın'ın evi, eşyası ile birlikte satıldı. Ama bir gün yeni ev sahiplerinin merdiven altında bir bakır güğümün içinde 50 sarı lira buldukları şayiası ortalığa yayıldı, Önce inkâr edenlerin bilâhare zengin olup, paralandıklarını iddia etmeleri şüphe ile karşılandı.

Nihayet cinayetten yedi ay sonra. Saka Mehmed'in cesedi, çürümüş vaziyette Kısıklı'da bir kör kuyuda bulununca, iş iyiden iyiye alevlendi, O da karısı gibi kuşakla boğulmuştu. Bu durum zavallının katil olmadığı -nı meydana çıkarmaktan öteye gide -medi. Böylelikle İstanbul zabıtası kayıtlarına faili meçhul cinayetlerden biri daha eklenmiş oluyordu.

Aradan beş yıl geçmişti... Vali olarak Sivas'a gitmekte olan bir zatin, yolda konakladığı handa, hancının parmağında gördüğü elmas yüzük,

kanlı olayın aydınlanmasına sebep teşkil etti. Zira bu yüzük, vaktiyle kızının doğumuna çağırılan Ebe Derviş Hanım'a hediye verdiği yüzüktü. Hancı yakalanıp sorguya çekildiği zaman kaatilerden biri olduğunu itiraf etti;

— Saka Mehmed bizim hemşherimizdi, diyordu. Zengin olduğunu duyunca, İstanbul'da onu bulup para isledik, itiraz etti. Biz de gece eve girip evvelâ onu yatakta bastırarak boğduk. Paraların yerini söylemeyen karısını bıçakla tehdit ettikse de,

- Mehmed'ime kıydınız, ben on -suz zaten yaşayamam» demesi üzerine boğazına doladığımız iple kocasının yanına gönderdik. Sonra şüpheyi üstüne atmak için Saka Mehmed'in ölüsünü Kısıklı'da bir kör kuyuya anık.

Bu suretle yakalanan dört katil, zamanın âdetince Üsküdar iskele meydanında sabahtan akşama kadar teşhir edildikten sonra, asıldılar.

DERVİŞ SOKAĞI CİNAYETİ

1392 yılında Beyoğlu'nun eski adı ile Cadde-i Kebir, şimdiki İstiklâl Caddesi'ndeki Derviş Sokağı'nda (Peremeci Sokağı) Madam Claudia Cavallı adında altmış yaşında bir İtalyan kadının işlettiği pansiyon vardı, iki katlı evin sekiz odasında sekiz yabancı, bazı geceler getirdikleri kadınlarla rahatça âlem yapıları. Bu arada Madam Cavalli de boş durmayıp, uşak adı altında bir takım jigolarla gönül eğlendirmekten geri kalmazdı. Biriinden bıkınca, tatlılıkla yol verir, yenisini tedarik etmekte güçlük çekmezdi.

1395 yılında eski âşığı İmrozlu Rum'u uzaklaştırmış, Ramazan (Rarno) adında on yedi yaşında gayet yakışıklı bir Arnavut genci bulmuştu.

O sıralarda pansiyonun birinci katında Fransız nakkaş Jacques, İtalyan komisyoncu Lorendo ile yine bir İtalyan olan maden mühendisi Pierlno Pescara adlarında kimseler oturmakta idiler. Arnavut Remo bunlardan Sinyor Pescare ile sıkı dostluk bağları kurmuştu. Bu yüzden pansiyondaki uşaklık hizmetini ihmal ettiğinden Madam Cavalli de 1897 yılında Francesco Pasquale adında yine on sekizinde yeni bir uşak jigolo atmıştı.

Nihayet aralık ayının bir gününde Madam Cavalli, Ramo'yu öteberi almak üzere çarşıya göndermek istedi. Yattığı yerden isteksiz kalkan delikanlı, çorabını giymeden ayağına geçirdiği pabuçlarla gittiği çarşıdan eleri boş döndü. Kör kütük sarhoş ol-

duğu belli oluyordu. Artık onunla aralarındaki ilginin kesilmesinin sırası geldiğine karar veren Madam Cavalli, sert bir dille niyetini açıkladı:

— Bana son günlerde hizmet etmiyorsun zaten. Seni kovacağım ama, muteber kiracımın hatırı için tutuyorum.

Ramo, ikinci kata çıkart merdivenin basamağında oturmuş, çıplak ayaklarını patronunun yüzüne karşı uzatmıştı. Küstahlığın bu derecesine tahammül edemeyen Madam Cavalli, sarhoş delikanlıya ağır hakarete başlayınca ortalık birden karıştı, Ramo deli gibi fırlayarak, anahtar cebinde olan ve o sıralarda iş için Anadolu'da bulunan arkadaşı mühendisin odasına girdi ve girmesiyle çıkması bir oldu. Elinde bir tabanca tutuyordu. Dehşet içinde kalan eski oynaşına döndü ve:

— Çok yaşadın... Delikanlılarla çok eğlendin, yoruldun artık dinlen... Varan bir!.. diyerek, bir el ateş etti. Omuzuzdan yaralanan kadın:

— Beni öldürüyor, yetişin... imdat!... sesleriyle o esnada önünde bulunan nakkaş Jacques'in odasına kaçtı.

Hasta olduğu için işine gitmeyen Fransız yatıyordu. Silâh sesi ile kadının feryadına fırladı. Fakat kapıda görünen Remo:

— Varan iki!... diyerek pansiyoncu kadına ikinci defa ateş etti. Madam Cavalli acı bir çığlıkla yere yuvarlandı. Fransız nakkaş, kapıyı çekip sokağa çıkan delikanlının sesini işitiyordu:

— Kaçma Paskal sen gençsin, güzelsin. Yaşamak ve eğlenmek senin hakkın... Korkma seni vurmam!..,

Derken üçüncü bir silâh sesi daha duyuldu, Ramo, yaşlı hanımının öldürüldüğünü görüp, korkusundan kaçmak isteyen yeni uşak Francesco'yu da vurmam dıdığı hâlde, acaba vurmuş muydu?.. Kısa bir müddet sonra heyecanla odasının kapısını açan nakkaş Jacques, Arnavud'un ölü olarak yattığını gördü. Sarhoş Ramo elindeki tabancasının üçüncü kursunu ile intihar etmişti. Madam Cavalli de hastaneye kaldırılırken can verdi.

Hazret-i Cabir Camii (Koca Mustafa Paşa)

H. Veysel Güteryüz
Kiliseden Çevnilen Camiler

İstanbul'daki Kiliseden Çevrilen Camiler-10

Fatih ilçesi Ayvansaray sem-
tinde Çember Sokağında
bulunan Hazret-i Câbir Ca-
misi, Bizans zamanında Pierre
ve Marc Havaniler Kilisesi olarak
inşa edilmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra
metrük ve harap durumda ka-
lan yapı, Hicrî 896/Milâdî 1490
yılında İkinci Bayezit'in Vezir-i
Azamı Koca Mustafa Paşa tara-
fından onararak camiye dönüş-
türülmüştür.

Kale duvarına bitişik olan
caminin içinde, Hadîkatü'l
Cevâmî'ye göre Ebâ Eyyüb-el

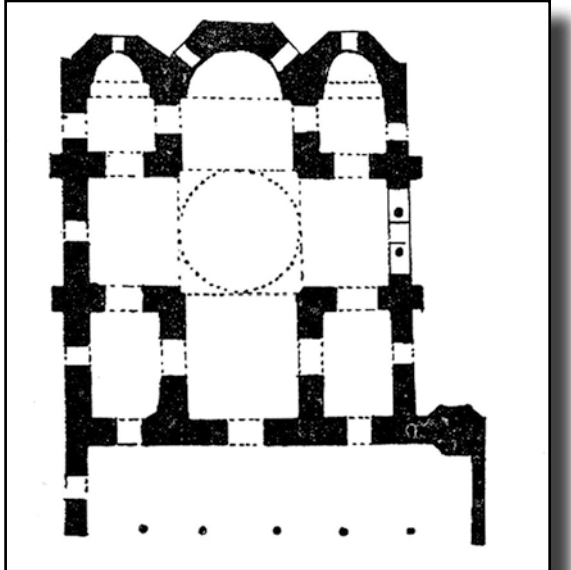
Ensârî ile birlikte gelen Sahabe-
lerden Câbir bin Abdullah el-
Ensârî'nin kabri vardır.

Türbenin üzerinde "Haza ma-
kam-ı merkad-i Câbir bin Ab-
dullah el-Ensârî" yazısı bulundu-
ğundan bu kabir, hakkında an-
latılanların doğruluğunu kanıtla-
maktadır.

Hadîkatü'l Cevâmî'de bu ko-
nuda aşağıdaki yazı yer almak-
tadır:

"20- Koca Mustafa Paşa Cami'i
der kurb-ı Ayvansarây.

Cami-i mezbûr kilisadan
münkalibdir Ayvansaray kapu-

Caminin planı.

Caminin yukarıdan görünümü.

si dâhilinde vâki'dir kal'a diva-
rına muttasıldır. Dâhil-i câmi'de
ashâb-ı kiramdan Câbir bin
Abdullahi'l Ensârî radiyallahu anh
medfûndur ki Ebû Eyyûb-ı Ensârî
ve Ebû Şeybe ile beraber gelenler-
dendir radiyallahu anhüm ecma'in
mukabilinde bir çifte hamâmı var-
dır havlısında olan çeşme Şatır
Hasan Ağa binâsıdır târihi Sultân
Mehmed Hân-ı Râbi hazretleri-
nin benâtından Hadîce Sultânın
teberdârlarından Vehbî'ninkidir.
Mahallesi vardır."

Anlamı:

"Ayvansaray yakınındaki Koca
Mustafa Paşa Camisi.

Bu Cami kiliseden dönüştürül-
müştür.

Caminin diğer bir görünümü.

Ayvansaray kapısı içinde bulunmakta ve kale duvarına bitişiktir. Cami içinde Hz. Muhammed'in cemaatinden Câbir bin Abdullahi'l Ensârî gömülüdür. Bu Eba Eyyûb-ı Ensârî ve Ebû Şeybe ile beraber gelenlerdendir.

Karşısında bir çifte hamâmı vardır. Avlusunda olan çeşmeyi Şatır Hasan Ağa yaptırmıştır.

Târihi Sultân Dördüncü Mehmed Hân hazretlerinin kızlarından Hatice Sultân'ın baltacılarından Vehbî'nindir. Mahallesi vardır."

Yukarıda, caminin çifte hamamı olduğu ve karşısında Şatır Hasan Ağa'nın çeşmesi bulunduğu belirtilmekte ise de günümüzde hamamdan eser kalmamıştır.

Sözü edilen çeşme ise onarılmış ve kullanılmaktadır.

Kitabesi bulunan bu çeşme caminin ön kapısının karşısında ve yan olarak durmaktadır.

Harap ve metrûk durumdaki Kilise camiye dönüştürülürken büyük bir onarım görmüştür.

Cami, tek kubbelidir ve kubbe dört kalın sütun üzerine oturtulmuştur. Son Cemaat yeri ahşaptır.

2000m²'lik bir bahçe içerisinde olan caminin sahnı 180m² dir ve son cemâat yeri 49m² kadardır.

Mihrabı alçıdan, minberi ahşaptan ve kürsüsü mermerden

Caminin içinden bir görünüm..

Caminin kuzey duvarında, şimdiye kadar görmediğimiz biçimde yapılmış bir güneş saati vardır.

Ancak bu güneş saatinin nasıl çalıştığına dair bir fikir yürütememekteyiz. Belki de bu duvara sonradan yerleştirilmiştir.

Camide altı adet pencere vardır. Caminin içinde, Eshabdan Hazreti Cabir'e ait olan bir sanduka bulunmaktadır.

Türbe kapısında Hz. Câbir'e ait talik yazılı, 1306 tarihli Levhada Naat (övgü) vardır.

Yan taraftaki Tablo'nun açıklaması aşağıdadır.

Şekil 5 ve 6'da Peter ve Mark Havariler Kilisesinin planları görülmektedir. Nartekslerin (giriş alanı-son cemaat yeri) yangınlar ve depremlerle tamamen yok olduğunu kolayca görebilirsiniz. Binanın iç süsleri ve bezemelerinin eksik olmasına rağmen, duvarları, tonoz ve çok basit olsa bile kubbe çok iyi korunmuştur. Büyük bir bahçe içerisindeki kilisenin, diğer Bizans kiliselerinde olduğu gibi, büyük bir sofa vardır. Burada çok iyi korunmuş mermerden bir vaftizhane bulunmaktadır.

Şekil 1'de görülen rölyef, Bakire Mugoliotissa Kilisesi'ndekileri andırmaktadır.

Şekil 2'de görülen mermer çizi-

ATIK MUSTAFA PACHA
DZAMISSJ

L'ÉGLISE DES APÔTRES
PIERRE ET MARC

Fig. 1.

Fig. 7.

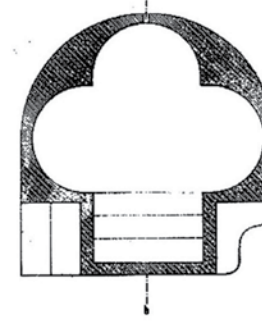

Fig. 2.

Fig. 5.

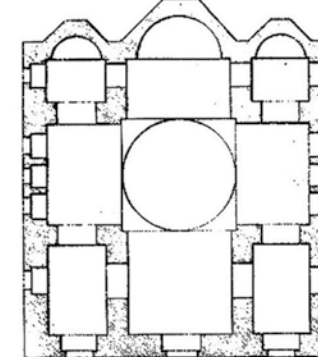

Fig. 8.

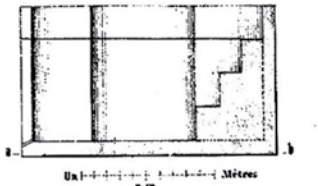

Fig. 6.

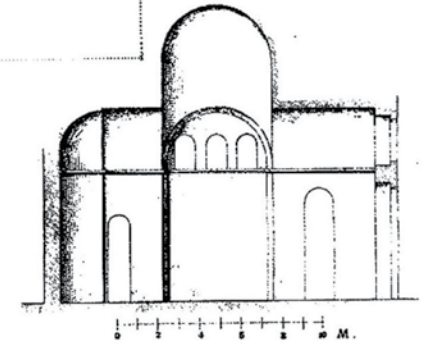
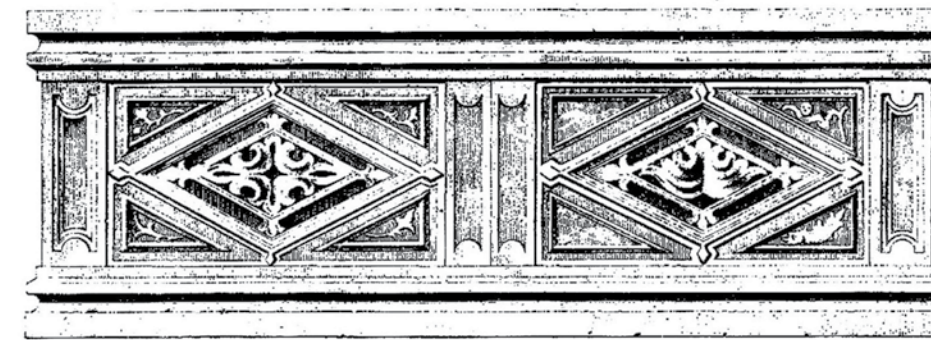

Fig. 3.

Mètres

Fig. 4.

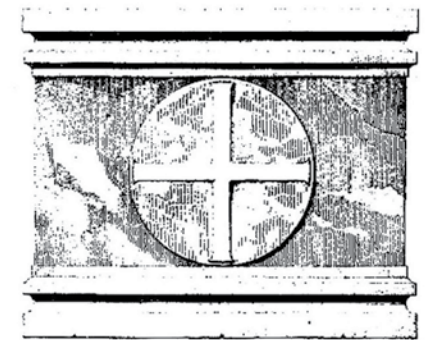

Fig. 3. 4.

Caminin kubbesinin içeriden görünümü..

Şatır Hasan Ağa Çeşmesi Kitabesinin Anlamı

*Ne güzel, o cömertlik sahibi
Hasan Ağa,
Bu çeşmeyi yaptırdı, sağlam ol-
sun, hayırla anılsın.*

*Cömert suyu bugün dünyada
susamışları suya doyurdu.
İnananların Rabbi, yarın ona
Kevser havuzundan içirsin.*

*Ey Vehbî, tamamlandığını işitin-
ce tarihini dedim:*

*"Hasan'ın saf suyu,
Hz.Hüseyin'in ruhunu şad etti."*

M. 1692-93

mi, Rumeli demiryolu için yapılan kazılarda bulunmuş birçok antika ile beraber St.Irene Kilisesi yanına getirilmiştir. Sütun başını çevreleyen, kanatları kapalı dört meleğin ayakları çıplak ve sütun başına dayalıdır. Elleri de görülen meleklerin başlarında Bizans kaskları bulunmaktadır.

Şekil 3 ve 4'de mermer lahidin çizimleri yer almaktadır. Bu lahit abdest almak için çeşme olarak kullanılmaktadır. Kısa kenarı çok iyi korunmuş olmasına rağmen uzun kenarı parçalanmıştır. İnsan figürlerinin yer aldığı kabartmalar tahrip edilmiştir.

Şatır Hasan Ağa Çeşmesi'nin Kitabesi

*Habbezâ Şatır Hasan Ağa ki ol
kân-ı sehâ*

*Eyledi bu çeşme bünyâd ola
hayr ile yâd*

*Teşneler kandırdı dünyâda bu-
gün cûy-ı kerem*

*Havz-ı Kevserden ide yârın i'tâ
Rabbü'l-ibâd*

*Gûş idip itmamını Vehbî dedim
târihini*

*"Ab-ı sâfî-i Hasan rûh-ı Hüseyni
kıldı şad"*

H. 1104

Şatır Hasan Ağa Çeşmesi.